

ΛΟΓΟΣ

1557
KT 4

Ἐκφωνηθεὶς κατὰ τὴν ἑναρξιν τῶν δημοσίων ἐξετάσεων
τοῦ ἐν Χίῳ γυμνασίου, τῇ 30 Ἰουνίου 1869,

ὑπὸ τοῦ γυμνασιάρχου
ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΣΟΥΡΙΑ

Φιλόμουσος Ὀμηγεύρις,

Προσέκουσα πνευματικὴ ἀνάπτυξις, πλήρωσιν εἰς τὰς
συμφύτους καὶ νομίμους τοῦ ἀνθρώπου χρείας καὶ ὀρέξεις πο-
ρίζουσα, καὶ βελτίωσις μὲν τῆς παρούσης καταστάσεως, προ-
παρασκευὴ δὲ βελτίονος ἐν τῷ μέλλοντι, ἰδοὺ τίς ὁ ἀνώτατος
τῆς ἐκπαιδεύσεως καὶ τῶν δημοσίων ἐξετάσεων σκοπός. Ὅσον
λοιπὸν ὑψηλὸς καὶ πᾶσιν ἐνδιαφέρων, τοσοῦτον ὑψηλὴν καὶ πᾶ-
σιν ἐνδιαφέρουσαν λογιστέον καὶ τὴν σήμερον τελουμένην παρ' ἡ-
μῖν πανηγύριν τῶν ἐξετάσεων τοῦ γυμνασίου καὶ ἑλλ. σχο-
λείου Χίου. Ἐν τῇ δημοτελεῖ δὲ ταύτῃ πανηγύρει ἐνώπιον τοῦ
πεφωτισμένου ἡμῶν διοικητοῦ, τοῦ ἐπαξίως ἐκπροσωποῦντος
τὴν πεφωτισμένην κυβέρνησιν τοῦ φιλολάου Σουλτάνου Ἀβδούλ
Ἄζιζ, ἐνώπιον τοῦ πολλῇ τῇ τε ἔσωθεν καὶ τῇ θύραθεν σοφίᾳ
κατηγλαϊσμένου σεβαστοῦ ἡμῶν μητροπολίτου, ἐνώπιον τῶν
τὰς εὐρωπαϊκὰς κυβερνήσεις ἐκπροσωποῦντων κυρίων προξένων,
τῶν περὶ τῆς συντηρήσεως καὶ προόδου τῶν κοινῶν παρ' ἡμῖν
ἐκπαιδευτηρίων μεριμνῶντων κυρίων ἐφόρων καὶ τῆς λοιπῆς ἐν-
ταῦθα ἐκλεκτῆς ὀμηγεύρεως ὑποβαλλόμεθα αὐθις εἰς ἔλεγχον
καὶ εὐθύνας διὰ τὰ ἐνίασις ἡμῶν ἔργα καθηγητὰ καὶ διδάσκα-
λοι οἱ τοῦ προκειμένου σκοποῦ ὑπηρετὰ καὶ ἐκτελεσταί. Ἡ δη-

μοσία δε καταδειχθησομένη διανοητική καὶ ἠθική τῆς διαπεπιστευμένης ἡμῖν χιανῆς νεολαίας πρόοδος θέλει ἐπιβεβαιώσῃ, ἂν κατὰ τὴν κοινὴν παντὸς Χίου καὶ παντὸς ὁμογενοῦς προσδοκίαν εὐστόχως κατὰ σκοποῦ ἐβάλομεν καὶ τελεσφόρως τὰ ἀνακατεθειμένα ἡμῖν σοβρὰ καθήκοντα ἐπετελέσαμεν. Καὶ ἡμεῖς μὲν μετὰ θάρρους καὶ αὐθις παριστάμεθα λόγον τῶν πεπραγμένων δώσοντες εἰς ὑμᾶς ὅμως τοὺς ἐλεγκτὰς καὶ εὐθύνους ἀπόκειται ἢ περὶ ἡμῶν ἀπόφρασις καὶ ἢ τῆς λευκῆς ἢ μελαίνης ψήφου ἀπονομή. Ἐν τούτοις παρακαλοῦμεν ὑμᾶς τοὺς παρόντας, καὶ μάλιστα τοὺς γεννητόρας, νὰ εὐαρεστηθῆτε νὰ παρκαλουθῆσθε πᾶσαν τὴν διάρκειαν τῶν ἐξετάσεων, ὅπως μὴ μόνον τὰ ὑπὲρ τῶν καλῶν φιλοπονοῦντα φίλτατα ὑμῶν καὶ τῆς πατρίδος ἐναρμόνιζετε, ἀλλὰ καὶ τῶν ἡμετέρων ἔργων, ἐξ ἰδίας ἀντιλήψεως πεπληρορημένοι, δίκαιοι κριταὶ γένησθε. Εἰσιτηρίου δὲ λόγου εἰς τὰς ἐξετάσεις κατὰ τὰ εἰθισμένα προαπαιτούμενον, προτίθειμαι νὰ πραγματοποιηθῶ συντόμως περὶ τῶν ἠθικῶν μέσων, καὶ μάλιστα περὶ τῆς θρησκευτικῆς ἀνατροφῆς. Τοῦτο δὲ τὸ θέμα ἐξελεξάμεν, διότι, ὅπως ποτὲ καὶ σύμπαν τὸ εὐκαλῆς ἡμῶν ἔθνος, οὕτω καὶ ἡ ἄλλοτε περιφανῆς πατρίς ἡμῶν Χίος δὲν ἀνήλθεν εἰς τὴν τότε περιωπὴν, εἰ μὴ διὰ τὴν σύντονον μὲν περὶ τὰ γράμματα καὶ τὰς ἐπιστήμας ἐπιμέλειαν, ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν ἀκριβῆ τῶν τέκνων αὐτῆς ἀρετὴν καὶ διότι ἡ ὀπίσω μείνασα πολυπλήθης Χίος, ἂν ποτε μέλλῃ καὶ πάλιν ἐπὶ τὸ θέλτιον νὰ ἐπιδώσῃ, ἐκ τῶν αὐτῶν ὀρεῖται καὶ πάλιν πᾶσαν νὰ προδοκῇ ἐπίδοσιν. Ταῦτα βραχέα προειπὼν ἄρχομαι, τὴν εὐμενῆ πάντων ἀκρόασιν ἐξαίτουμένος.

Ὁ ἄνθρωπος, φίλοι ἀκροαταί, μόνος τῶν αἰσθητῶν πλασματικῶν λογικῶν καὶ ἐλεύθερος πλασθεὶς, ἐκ τε τῆς παραδόσεως καὶ τῆς ἐκτου ἐξετάσεως τὸ εὐγενές τῆς ἰδίας φύσεως καὶ τὸ ὑψηλὸν τοῦ προκειμένου αὐτῷ σκοποῦ κατέμαθε. Καὶ περὶ μὲν τοῦ εὐγενοῦς τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως οὐδεὶς ἀμφισβάλλει, ἀφ' οὗ καὶ ὀλίγον περὶ τὴν τὰς ἐξαιρέτους αὐτοῦ ψυχικὰς δυνάμεις καὶ τὴν τελείαν σωματικὴν ὀργάνωσιν. Ἀλλὰ τίς ὁ πάντων ἀνώτατος αὐτοῦ σκοπός; ἢ εἰς τὸ ἐνδοχόμενον αὐτοῦ τελείωσις καὶ πρὸς τὸν παντέλειον αὐτοῦ Πλάστην κατὰ τὸ φρονεῖν καὶ πράσσειν ἐξουλώσις, δι' ἣς ἐπὶ γῆς μὲν ὅσον οἶόν τε εὐδαιμονεῖ, χριστάς δ' ἐλπίδας τρέφει καὶ περὶ τῆς πέραν τοῦ παρόντος ὑ-

πάρξεως. Καὶ οὗτος μὲν εὐρίσκεται ὁ ἀνώτατος τοῦ ἀνθρώπου σκοπός, πρὸς ὃν ὡς μέσον χρησιμεύει πᾶσα ἢ ἐπὶ γῆς ὑπαρξίς αὐτοῦ καὶ ἐνέργεια. Ἀλλὰ πῶς νὰ ἐφίκηται αὐτοῦ καὶ ἦν ὡς ἐλεύθερος ἔφερον εὐθύνην ἢ ἀποφύγη; Μεμονωμένος καὶ ἀσυνάλλακτος δικαιώμενος ἔμενον ἀμαθῆς, ἀσθενῆς, μηδέν ἠναγκάσθη λοιπὸν πρῶτῳ εἰς πολιτικὴν νὰ συνέλθῃ κοινωνίαν, μετὰ τῶν ὁμοίων συμβίων καὶ ἀμοιβαίως συμβοηθούμενος, πρὸς ἀνάπτυξιν τῶν αὐτοῦ δυνάμεων καὶ ὀργάνων, πρὸς γινῶσιν τοῦ ἀληθοῦς, αἰσθησιν τοῦ καλοῦ καὶ πρᾶξιν τοῦ ἀγαθοῦ, πρὸς ἐξεύρεσιν τὰς παντοδαπὰς αὐτοῦ χρεῖας καὶ ὀρέξεις πληρουσῶν τεχνῶν καὶ ἐπιστημῶν, καὶ πρὸς τελείωσιν ἑαυτοῦ καὶ τῆς κοινωνίας αὐτοῦ. Ἀλλὰ κοινωνία πῶς ποτε ἤθελε συγκροτηθῆ, εἰ πάντες οἱ κοινωνοῦντες μὴ ἔστεργον νὰ θυσιάσωσι μέρος τῆς ἰδίας ἐλευθερίας ἐπί τε τῷ ἰδίῳ καὶ τῷ κοινῷ ἀγαθῷ; τοιούτων, εἰ πάντες μὴ ἔστεργον νὰ ἦναι πρὸς ἀλλήλους δίκαιοι καὶ ἀγαθοί; Αἱ ἀτελέστεραι κοινωνίαι τῶν παλαιφάτων Αἰγυπτίων, Φοινίκων, Ἀσσυρίων καὶ Περσῶν, καὶ αἱ μετ' ἐκείνας τελειότεραι τῶν θαυμαστῶν ἐν πᾶσιν ἡμετέρων προγόνων καὶ τῶν κοσμοκρατόρων Ῥωμαίων ἐπὶ τοσοῦτον ἕκασται ἤκμασαν, ἐφ' ὅσον μάλλον διανοητικῶς ἀνεπτύχθησαν καὶ δικαιοσύνης καὶ ἀρετῆς πλείονα λόγον ἐποίησαντο. Καὶ οἱ τοσοῦτον δὲ προωδευκότες καὶ ἀκμᾶζοντες νεώτεροι Ἰταλοὶ, Γάλλοι, Ἀγγελοὶ, Γερμανοὶ καὶ λοιποὶ πεπολιτισμένοι τῆς Εὐρώπης λαοὶ πῶθεν ἄλλοθεν τοσοῦτον προώδευσαν καὶ ἤκμασαν, ἢ ἐκ τῆς συστηματικῆς διὰ τῶν ἐπιστημῶν καὶ τῶν γραμμάτων πενυματικῆς ἀναπτύξεως καὶ τῆς τῶν κοινωνούντων πάντων καὶ διὰ τῶν νόμων, καὶ διὰ τῆς ἠθικῆς, καὶ διὰ τῆς θρησκείας καὶ διὰ παντὸς μέσου εἰς δικαιοσύνην καὶ ἀρετὴν καταρτίσεως;

Καὶ ἡμεῖς δὲ, οἱ διὰ πολλῶν καὶ ποικίλων περιπετειῶν ἀπὸ τοῦ μεγαλόφρονος ἐκείνου καὶ μεγαλοῦργου τῶν Ἑλλήνων ἔθνους κατηγμένοι, καὶ ἐν Ἑλλάδι καὶ ἐν ταῖς πολυαριθμοῖς κοινότησι ταῖς ὑπὸ τὴν πρὸς τὰ ἀγαθὰ τοῦ πολιτισμοῦ ὀργῶσαν ἤδη ὀθωμανικὴν αὐτοκρατορίαν, ἐκπαιδευτήρια μὴ πάσης τάξεως καθιδρύσαμεν καὶ ὀσημέραι καθιδρύομεν, καὶ δὲν δυνάμεθα ἀρνήσασθαι, ὅτι διανοητικῶς ὀπωσθήκατε προοδύομεν. Ἀλλὰ δυστυχῶς γενικὴ ἀπελπισία κραυγὴ πανταχόθεν ἀκούεται, ὅτι, ὀπουδήποτε γῆς ἂν εὐρισκώμεθα ὁμογενεῖς, κακῶς τὰ παρ' ἡ-

μῖν φέρονται. Διότι, ἐκτὸς τῶν ἐξώθεν δυσμενεῶν καὶ κατὰ τῶν κρατίστων συμφερόντων καὶ τοῦ ἐθνισμοῦ ἡμῶν ἐπιβουλῶν, καὶ ἐσωτερικὰ κακὰ πολλὰ καὶ χαλεπὰ καταμαστίζουσιν ἡμᾶς. Διότι, ὅταν ἐν ἡμῖν καὶ ἄρχοντες καὶ ἀρχόμενοι, καὶ κληρικοί καὶ λαϊκοί, καὶ πεπαιδευμένοι καὶ ἀπαιδευτοὶ καί, κατὰ τὸ παράδειγμα τούτων, πάσης τάξεως ἄνθρωποι, ἐκ τῶν ἰδίων παθῶν ἀγόμενοι καὶ ἰδίᾳ συμφέροντα ἐπὶ θλάβῃ τῶν ἀλλοτρίων καὶ κοινῶν θηρεύοντες, πρὸς τὸν κοινὸν ἐκ συμφώνου μὴ συμπράσσωμεν σκοπὸν, ἀλλ' ἐρίζοντες ἀλλήλους καὶ τὸ κοινὸν κατατρέχωμεν καὶ σπαράσσωμεν, τότε τί ἄλλο πρόπει νὰ προσμένῃ τις, εἰμὴ ἰδίαν ἐκάστου καὶ κοινὴν πάντων κακοδαιμονίαν, καὶ ἐκ τῆς ἐκφυλίσεως πάντων τῶν κοινωνούντων μετ' οὐ πολὺ τῆς κοινωνικῆς ἐνώσεως ὑποσκαφῆν καὶ διάσεισιν; Πόθεν δὲ ἄλλοθεν ἢ τοιαύτη καχεξία, εἰμὴ ἐκ τῆς ἐλλείψεως ἀρετῶν, ἐκ τῆς μὴ προσηκούσης ἠθικῆς μορφώσεως, ἧς ἄνευ καὶ ἡ διανοητικὴ ἀνάπτυξις ἐπιβλαβῆς καὶ κακοῦργος ἀποβάνει; Διὰ ταῦτα δὴ καὶ σχετιάζοντες ἐνιοὶ τῶν πρεσβυτέρων εἰς τὴν ἐκπαίδευσιν τὰ παρόντα κακὰ προσάπτουσι καὶ θλασφημοῦσι κατ' αὐτῆς, ὡς δὴθεν τὰ ἦθη δικαιοφειρούσης. Ἐπὶ τῶν πατέρων ἡμῶν, ὅτε φῶτα ἐλάσσωσα ἐν τῷ ἔθνει ἡμῶν ἦσαν διαθρομμένα, ὁ φόβος τοῦ Θεοῦ ὑπῆρχεν εἰς τὰς ψυχὰς ἐρριζωμένους βαθύτερον, καὶ σωφροσύνη ἐπεκράτει πλείων, καὶ δικαιοτέροι πρὸς ἀλλήλους ἐφέροντο καὶ ἐν ταῖς συναλλαγαῖς τιμιώτεροι ἀλλὰ καὶ μείζονα ἐν δέοντι αὐταπάρησιν παρεχόμενοι, καὶ ὑπὸ ζήλου δικαιοστέρου ὑπὲρ τοῦ κοινῶν διαφλεγόμενοι. Τίς λοιπὸν τῆς ἐπὶ τὸ χεῖρον μεταβολῆς ἡ αἰτία; Ὁ ἄνθρωπος πέφυκεν, ἅμα ἐνιδῶν ὑπερβολικὸν τι εἰς τινα αὐτοῦ τρόπον τοῦ σκέπτεσθαι, εἷς τι αὐτοῦ σύστημα, εὐθὺς εἰς τὸ ἀντίθετον ἄκρον νὰ φέρῃται, τὴν μὲν μεσοτάτα ἀποφεύγων, εἰς δὲ τὴν ἐκατέρωθεν ἀμετρίαν ἐξολισθαίνων. Καὶ ἐπειδὴ τὰ ἀπὸ τέλους τῆς παρελθούσης ἑκατονταετηρίδος πᾶσαν τὴν Εὐρώπην συγκινήσαντα νεώτερα φιλοσοφικὰ καὶ πολιτικὰ συστήματα καὶ τὰ ἐντεῦθεν ἐκτακτὰ πολιτικὰ γεγονότα ἐκ τῶν παντοίων ἐπιμιξιών ἰσχυρῶς καὶ παρ' ἡμῖν ἐπενήργησαν, ἢ ἐκ τῆς ἐξαπλώσεως τῶν νεωτέρων φώτων πρόδοσις καὶ ἐλευθέρω σκέψις, ἅμα θρησκευτικὰς τινὰς προλήψεις καὶ δεισιδαιμονίας ὡς ἀμαθείας τέκνα ἀποσκορχίσασα, εὐθὺς πρόεβη καὶ μέχρι κλονισμοῦ καὶ τῶν μάλιστα σωτηρίων θρησκευτικῶν πεποιθήσεων καὶ μέχρι

τῆς τῶν θερμοτάτων θρησκευτικῶν συναισθημάτων ὑποψυχράσεως· ὡς εἴ τις τὰ καταπνίγοντα τὸν ἀγρὸν ζιζάνια νὰ ἐκριζώσῃ ἐπιχειρήσας καὶ τὰ ἀγαθὰ συνεξερίζου σπέρματα! Ἰδοὺ πόθεν ἡ θρησκευτικὴ ἀδιαφορία, ἧτις ἠνέωξε τὰς πύλας εἰς τὴν τῶν ἡθῶν χαλάρωσιν, τὴν εὐχερῶς τὰ πάτρια περιφρονοῦσαν, ἀδιακρίτως δὲ πᾶν ξένον καὶ θνητὸν θαυμάζουσαν, εἰς τὴν ὑπερφιλαντίαν, τὴν ἰδιοτέλειαν, τὴν φιλαργυρίαν, τὸν φθόνον, τὴν διχόνοιαν, τὰς ἐριδας καὶ πάντα τὰ μαστίζοντα ἡμᾶς ἰδιωτικὰ καὶ κοινωνικὰ κακὰ. Ἀλλὰ τοῦ νοσήματος ἐτι σοβαρώτερα δεινὰ εἰς τὴν διάδοχον ἡμῶν γενεάν ἀπειλοῦντος, ἀνάγκη νὰ ἐπιστήσωμεν τὴν πρόδοον αὐτοῦ, οὐ μόνον φάρμακον ὁμολογεῖται ἡ σύντονος ἐπιμέλεια τῆς ἀτομα καὶ ἔθνη ἀνορθώσεως ἠθικῆς καὶ θρησκευτικῆς μορφώσεως. Διότι κοινωνία ἄνευ δικαιοσύνης καὶ ἀρετῆς οὔτε προοδεύει, οὔτε νὰ ὑπάρξῃ δύναται.

Τούτων λοιπὸν οὕτως ἐχόντων, ἀνάγκη ἐπείγουσα, φίλοι ἀκροαταί, ὡς τάχος νὰ ἐξεύρωμεν καὶ νὰ μεταχειρισθῶμεν πάντα τὰ μέσα τὰ εἰς ἠθικὴν συντελοῦντα μόρφωσιν. Ἀλλὰ τίνα ταῦτα; Παραλείποντες τὴν ἐκ τῶν νόμων προσγιγνομένην ἠθοποίησιν διὰ τῶν εἰς τοὺς παρανομούντας ἐπιβαλλομένων ποινῶν καὶ διὰ τοῦ παραδειγματισμοῦ, διότι ἢ ἐκ τούτων εἰς τὸ δικαιοπραγεῖν διάθεσις εἶναι ἔργον μάλιστα σοφῶν νομοθετῶν καὶ κυβερνήσεων, φέρε ἴδωμεν τὰ ἰδίως ἐμποιοῦντα τὴν τοῦ ἀγαθοεργεῖν διάθεσιν. Λοιπὸν πρώτιστον τούτων ὁμολογεῖται ἡ πρακτικὴ καλουμένη ἀνατροφή, ἢ τὰς ἐμφύτους κλίσεις τῶν παιδῶν ὀρθῶς διευθύνουσα καὶ τὴν βούλησιν ἐπιμύνης πρὸς τὸ ἀγαθὸν ἐξασκοῦσα. Αὕτη δὲ εἶναι ὅλως ἔργον φιλοστόργων γονέων καὶ ἐμπίμων παιδαγωγῶν, οἵτινες ἐπιμελῶς ἐπιτηροῦντες, εὐκαίρως νοουθετοῦντες, προτρέποντες, ἀποτρέποντες, ἀμείβοντες, τιμωροῦντες, πρὸ πάντων δὲ θρησκευτικῶς ἄγοντες, κατορθοῦσιν ἠθικὰς ἀρχὰς καὶ εἴεις πρῶτως ταῖς τρυφεραῖς ψυχαῖς τῶν παιδῶν νὰ ἐμφυτεύσασιν. Ἐπειδὴ δὲ ὅ,τι οἱ παῖδες εἰς τὸν μετέπειτα βίον ἀποβῶσιν, εἰς ταύτην ἐφείλεται τὴν πρώτην ἀνατροφήν, ὅσοι τῶν γονέων παραμελοῦμεν αὐτῆς, ὑπεύθυνοι ἐνώπιον Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων γιγνόμεθα. Ἀλλ' ἄρ' ἄρα γε ἐπιμελοῦμεθα πάντες ὅσον δεῖ τῆς ἀνατροφῆς τῶν τέκνων ἡμῶν, τῶν μελλόντων τὸ ψυχρὸν ἡμῶν γῆρας νὰ περιθάψωσι; Πόσοι ἄρ' ἄρα γε ὑποφέρομεν τὰς ὀχληρίας τοῦ διαρκῶς φροντίζειν καὶ καρτεροῦ-

μεν πρὸς τοὺς κόπους τοῦ ἀδικαλεῖσθαι; ἐπιτηρεῖν, νοθεύειν καὶ διορθοῦν τὰ τῶν τέκνων ἡμῶν ἐν τῷ οἴκῳ καὶ ἐκτὸς τοῦ οἴκου σφάλαματα; Πόσοι δὲ μᾶλλον ἐξ ἐπιμέμπτου ἀδικησῶντος δὲν εὐχαριστοῦμεν τὰς τῶν τέκνων ἡμῶν ἰδιοτροπίας; ἢ ἐξ ἀσυγγνώστου ῥαθυμίας δὲν περὶ ὧν αὐτὰ ἀργοῦντα, ἀτακτοῦντα, θλασθημοῦντα, ἀισχρολογοῦντα, ὑβρίζοντα, λιθοβολοῦντα, τύποντα καὶ πᾶσαν κακὴν ἔξιν πρωτίως προσκτώμενα, πρὸς πάντα ταῦτα καὶ ὄτα καὶ ὄμματα κλείοντες; οἱ δὲ καὶ ἀνακατοῦμεν κατὰ τῶν διδασκόντων, ἂν ποτε τὴν ἀθάλακτον αὐτῶν πικρότερον ἐπιπλήξωσιν, ἢ τὴν ἀταξίαν καὶ κακοήθειαν αὐστηρότερον κολάσωσιν; Αὕτη ὅμως ἡ διζγωγή καὶ κακῶς ἐννοουμένη φιλοσοφία καὶ τὰ τέκνα ἡμῶν ἀδικεῖ καὶ ἡμᾶς ἀνακολούθους ἐξελέγχει· διότι ἀγωνιζόμεθα ὡς πλείστα εἰς τὰ τέκνα ἡμῶν νὰ καταλίπωμεν ὕλικὰ μέσα εὐδαιμονίας, περὶ ὧν δὲν πρωτίως εἰσχωροῦντα εἰς τὰς ψυχὰς αὐτῶν σπέρματα θεσπίας κακοδαιμονίας. Ἀνάγκη λοιπόν, ἐν ὅσῳ ἐστὶ τὰ τέκνα ἡμῶν εἶναι νέα, νὰ μοχθήσωμεν καὶ νὰ ταλαιπωρηθῶμεν ὑπὲρ τῆς πρακτικῆς αὐτῶν μορφώσεως· διότι ὅπως τῶν ἀγρίων καὶ στρεβλῶν φυτῶν ἐστὶ τρυφερῶν ὄντων κατορθοῦται ἢ ἐξημέρωσις καὶ ἐξίσωσις, οὕτω καὶ τῶν κακῶν κλίσεων καὶ σφοδρῶν παθῶν ἐν τῇ παιδικῇ μάλιστα ἡλικίᾳ γίνονται ἢ μετρίσεις καὶ διόρθωσις.

Ἐπετα δεῦτερον ἡ ἐκπαίδευσις, ἢ καὶ θεωρητικὴ καλοῦμένη ἀνατροφή, δι' ἐπιστημονικῆς διδασκαλίας τὴν διάνοιαν ἐκάστου μέλους τῆς κοινωνίας, κατὰ τὴν αὐτοῦ δεξιότητα, τύχην καὶ τὰς ἄλλας περιστάσεις, ἀναπτύσσουσα καὶ πρὸς τὸν ἴδιον καὶ πρὸς τὸν τῆς κοινωνίας καὶ τοῦ ἀνθρώπου σκοπὸν προπαρασκευάζουσα. Ταύτην δ' ἐνεργοῦσι καθηγηταὶ καὶ διδάσκαλοι. Καί τοι δὲ ἄλλο τὸ ταύτης ἔργον ἢ τὸ τῆς πρακτικῆς, ἀλλ' ὡς ἐκάτερον περὶ τὴν αὐτὴν ψυχὴν στρεφόμενον καὶ θάτερον ὑπὸ θατέρου ὑποστηρίζομενον, ἀμφοτέρω ὑπὸ τὸ κοινὸν τῆς ἀνατροφῆς ὄνομα συγγέονται, δι' ὃ καὶ οἱ πολλοὶ πλείονα παρὰ τῶν πεπαιδευμένων ἀρετὴν ἀπαιτοῦσι. Καὶ ἀναπτύσσει μὲν ἡ ἐκπαίδευσις κυρίως τὴν διάνοιαν, καὶ τὸ πνεῦμα διὰ φυσικῶν, μαθηματικῶν, φιλοσοφικῶν, ἱστορικῶν καὶ ἄλλων γνῶσεων πλουτίζει καὶ κοσμεῖ, ἀλλ' ὅμως καὶ εἰς τὴν πρακτικὴν ἀνατροφήν εἶναι ἀπαραίτητος· διότι τί ἄλλο εἶναι ἀρετὴ, τὸ τέλος τῆς πρακτικῆς ἀνατροφῆς, ἢ ἡ πράξις τοῦ ἀγαθοῦ; Ἀλλὰ πῶς τις ἀ-

γνωῶν δύναται νὰ πράξῃ τὸ ἀγαθόν; Ἡ ἐκπαίδευσις ἄρα καὶ ἄλλων καὶ τοῦ ἀγαθοῦ τὴν γνῶσιν παρέχουσα, καὶ σκοπίμως τὰ ἐκάστοτε διδάγματα ἀναπτύσσουσα, καὶ ἐπὶ τὸ ἠθικώτερον ἐρμηνεύουσα φυσικὰ φαινόμενα καὶ ἱστορικὰ καὶ πολιτικὰ γεγονότα, καὶ μάλιστα πράξεις καὶ γνώμας ἀγαθῶν ἀνδρῶν, ὕγιᾶ κατ' ὀλίγον σχηματίζει φρονήματα καὶ δραστηρίως εἰς τὴν καρδίαν ἐπενεργεῖ. Ποῦ δ' ἄλλοθι ἢ ἐν τοῖς κλασσικοῖς τῶν ἀρχαίων συγγράμμασι, καὶ μάλιστα τῶν ἀθανάτων ἡμῶν προγόνων, δύναται τις ν' ἀπαντήσῃ πλέον ἀφθονα ἀξιωματικῶν πράξεων παρδείγματα καὶ πλέον μορφωτικὰ τοῦ ἥθους ἠθικοπολιτικῆς καὶ θωτικῆς σοφίας παραγγέλματα; Ὅθεν καὶ τῆλικαυτῇ ὁμολογεῖται ἡ τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων εἰς τὸ ἥθος ἐπίδρασις, ὥστε, εἰ συνέβαινε ν' ἀπολεσθῶσι τὰ τε ἔμμετρα καὶ τὰ καταλογάδην ἑλληνικὰ συγγράμματα, ἢ πεπολιτισμένη Ἑυρώπη καὶ Ἀμερικὴ δὲν ἦθελον εὐρίσκεισθαι νῦν ὅπου τοῦ πολιτισμοῦ εὐρίσκονται. Καὶ ἐσχάτως δὲ ἄνδρες σοφοὶ ἀπεφθέγγοντο, ὅτι, εἰ τις εἰς τὴν περὶ τὰ ἑλληνικὰ σπουδὴν ὕψους ἐρίγνετο, ἦθελον εἶναι εἰς τὸν πολιτισμὸν δυστύχημα. Ἄρα ἡθοποιεῖ μὲν καὶ οἱ ἀγαθοὶ καθηγηταὶ καὶ διδάσκαλοι καὶ τοῦ εὐζῆν τὰ στοιχεῖα τοῖς διδασκόμενοις παρέχουσιν, ἀλλ' ἀπλῶς τὸν ἐν ἡμῖν λόγον καὶ τὴν συνείδησιν δεικνύοντες, καὶ τὸ τε δίκαιον καὶ τὸ ἀγαθὸν καὶ ὅσιον διαστέλλοντες, καὶ τὸν ἠθικὸν νόμον, ὅθεν ταῦτα πηγάζουσι, γνωστοποιοῦντες, καὶ ἀρετῆς καὶ κακίας τὴν διαφορὰν ποιούμενοι, καὶ ζῆλον μὲν πρὸς τὴν ἀρετὴν, ἀποστροφὴν δὲ πρὸς τὴν κακίαν ἐνεργεῖοντες, ἀλλ' οὐχὶ ὅσον οἱ γονεῖς καὶ οἱ παιδαγωγοὶ εἰς τὴν πράξιν τοῦ δικαίου καὶ τοῦ ἀγαθοῦ ἐνασχοῦντες καὶ ἐνεθίζοντες.

Ἀλλὰ διὰ τί ἄρα γε δὲν προσγίγνεται νῦν ἢ ἄλλοτε ἀπὸ τῆς ἐκπαίδευσως ἡθοποιήσις; Νομίζω, ὅτι, ὅπως τὰ πρὶν ἀπλοῦστερα ἡμῶν ἦθη καὶ οἱ τρόποι καὶ ἡ ἀγωγή αἰεὶ μᾶλλον ἐπὶ τὸ ξενικώτερον ἀποκλίνουσιν, οὕτω καὶ τῆς διδασκαλίας τὰ τε εἶδη καὶ οἱ τρόποι οὐσιώδη νεωτερισμὸν ὑπέστησαν. Διότι τῶν πατέρων ἡμῶν οἱ πλείονες οὐδ' ἐξεπαίδευσαντο, ἢ τὸ πολὺ μέγεθος τῶν χρειῶν ἕνεκα γραμμάτων, ἠθιοποιούντο δὲ διὰ τῆς αὐστηρᾶς τῶν γονέων ἀνατροφῆς, καὶ μάλιστα διὰ τῆς πρωτοῦ ἐπενεργείας τῆς ἱερᾶς ἡμῶν πίστεως· καὶ ὅμως ὁ λαὸς ὁμολογεῖται καθόλου τότε ἠθικώτερος. Οἱ δὲ ἀνωτέρως ἐκπαίδευσως τυγχάνοντες πράγματα μὲν ἐλάσσονα ἐμάνθικον, ἀλλ' εἰς ἥθους διάπλασιν

καὶ ἔθνικὴν μόρφωσιν ἐπὶ πλέον προὔκοπτον· διότι πολλὰ ἔτη εἰς τὰ ἐμβριθῆ τῶν προγόνων ἡμῶν συγγράμματα ἐγκύπτοντες οὐ μόνον τὴν γλῶσσαν ἑλληνικώτεροι ἐγίνοντο, οὐδὲ μόνον τὴν ἐκείνων σοφίαν καὶ τὴν αὐστηρὰν ἐν τῷ σκέπτεσθαι λογικὴν μᾶλλον ὠκειοῦντο, ἀλλὰ καὶ τὰ γενναῖα ἐκείνων φρονήματα καὶ συναίσθηματα ἀδρότερον ἐνεπνέοντο. Οἱ αὐτοὶ δὲ ἄμα καὶ τῶν ἱερῶν ἐπὶ πλέον ἢ νῦν γραμμάτων ἀπτόμενοι, καὶ αἰεὶ δι' ἐμβριθῶν νοημάτων τῆς τε ἔσωθεν καὶ τῆς θύραθεν σοφίας τὸν νοῦν γυμνάζοντες, θυμασίως πρὸς ἀρετὴν διετίθεντο, ἄνδρες συγκροτούμενοι ἀληθῶς εὐσεβεῖς, καὶ φιλαλήθει, καὶ μετριόφρονες, καὶ ἐγκρατεῖς, καὶ γενναῖοι, καὶ δίκαιοι καὶ φιλόανθρωποι. Καίπερ δὲ ὀλίγοι καὶ δι' ἐλάσσονος παιδείας καταρτιζόμενοι, ἀλλ' ὅμως οὐδέποτε ἐπεδείκνυντο τὰ πάτρια ἱερά κατακρίνοντες, οὔτε τοὺς γονεῖς περιφρονοῦντες, οὔτε τὸ γῆρας ἀτιμάζοντες, οὔτ' ἐπὶ τοῖς αἰσχροῖς ἀνευθυνιάτως καυχώμενοι· ἀλλ' ἐκ τῆς μακρᾶς τῶν τε ἔσωθεν καὶ τῶν θύραθεν ἀναγνώσεως μελέτης τὰ τε ὅσα καὶ τὰ πάτρια ἐσέβοντο, καὶ τοὺς γονεῖς ἠδούοντο, καὶ τὸ γῆρας ἐτίμων, καὶ πάντας μὲν ἠσχύνοντο, πολὺ δὲ μᾶλλον ἐκυτούς, πάσης μὲν ἀκολασίας ἀπεχόμενοι, δικαίως δὲ καὶ προσηκόντως πρὸς πάντας διάγοντες. Νῦν δὲ πάντες μὲν πλείονα διδάσκονται, οἱ δὲ ὡς ἐκ τῆς θέσεως αὐτῶν καὶ τῶν περιστάσεων εἰς τοὺς ἀνωτέρους βαθμοὺς τῆς ἐκπαιδεύσεως καλούμενοι, ἄμα τῇ περὶ τὰ ἑλληνικὰ σπουδῇ καὶ εἰς διαφόρων ἐπιστημονικῶν γνώσεων καὶ γλωσσῶν μάθησιν καταναγκάζόμενοι, πολλὰς καὶ τῆς ἡλικίας καὶ τῆς ἀναπτύξεως πρώιμώτερον, ὡς ἐκ τῆς πληθῆος τῶν συγχρόνων καὶ κατεσπευσμένων διδασκόμενων συγγεόμενοι καὶ προσοχίζοντες πάνυ ὀλίγοι ἀξίως λόγου εἰς πάντα τὰ διδασκόμενα προκόπτουσι· καὶ περὶ τὰ ἑλληνικὰ δὲ ἰδίως ἔλασσον διατρέβοντες, καὶ μᾶλλον λέξεις καὶ φράσεις καὶ τέχνην λόγου, ἢ τὸ ἐν ἐκείνοις ζωοποιὸν πνεῦμα, ἀπαδρεπόμενοι, οὐ μόνον τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης καὶ σοφίας ἔλασσον ἐγγρατεῖς γίνονται, ἀλλὰ καὶ ἔλασσον ἠθικῶς τὴν καρδίαν μορφοῦνται καὶ ἔθνικῶς καταρτιζονται. Οἱ αὐτοὶ δὲ καὶ τῶν ἱερῶν γραμμάτων παρέργως καὶ ἄκρω, ὡς φασί, δακτύλων γεόμενοι, οὐδ' ἀπὸ τούτων ὅσον τότε εἰς ἦθους διάπλασιν ὠφελοῦνται. Ὡστε, καὶ εἴ τι εἰς γνώσιν πραγμάτων καὶ πολυμάθειαν νῦν κερδαίνουσι, πολὺ πλέον εἰς ἠθικὴν καὶ ἔθνικην

κατάρτισιν ζημιοῦνται. Πρόσθε, ὅτι καὶ οἱ πολλοὶ τῶν νῦν διδασκόντων ὡς μισθωτόν, ἀλλ' οὐχὶ ὡς ἱερατεῖαν τινά, κατὰ τοὺς τότε αἰοδίμους τοῦ ἔθνους διδασκάλους, τὸ ἴδιον ἔργον ἐπαγγελλόμενοι, ἔλασσον εἰς τὴν καρδίαν τῶν διδασκόμενων ἐπενεργοῦσι. Καὶ τοῦτο μὲν ἴσως καὶ ἐκ τοῦ ὅτι οἱ σήμερον διδάσκοντες οὐ μόνον ἀπὸ τοῦ κοινοῦ, ὅσον τότε, δὲν τιμῶνται, ἀλλὰ καὶ πολλαχῶς περιφρονοῦνται, καὶ ἀνάξια πράσσουσι τοῦ ἱεροπρεποῦς αὐτῶν ἔργου, τοῦ ἀνθρώπου κατασκευάζοντος καὶ κοινωνίαν συγκροτοῦντος ἀρχόντων τε καὶ ἀρχομένων, τελεσφόρος τῶν πάντων εἰς τὸν κοινὸν σκοπὸν συνεργούντων. Εἰ δὲ τινες εἴτι ἀρχαιώτεροι, οὐδ' αὐτοὶ δύνανται πολὺ τι ὑπὲρ τῆς ἠθοποιήσεως καὶ τῆς ἔθνικῆς καταρτίσεως νὰ κατορθώσωσι, τὸ μὲν ἐκ τοῦ συρμοῦ παρασυρόμενοι, τὸ δὲ ἐλείποντες τὸ ἐπιπόνως καὶ θραδέως ἐν ταῖς διδασκαλείαις ὑφ' ἑαυτῶν οἰκοδομοῦμενον ἐκ τῶν κατ' οἴκου καὶ οὐδοῦ θεαμάτων καὶ ἀκουσμάτων εὐχερῶς καὶ ταχέως καταστρεφόμενον. Ὡστε οἱ πλείστοι τῶν νῦν διδασκόμενων παιδῶν οὐχὶ ἱκανῶς ἐστηριγμένοι τὸ ἦθος ἀπολυόμενοι, καὶ τὰς μὲν ἱεράς καὶ προγονικὰς βίβλους ὡς μελέτην ἀρχαίαν καὶ ἔωλον κλείοντες, εἰς ξενικῶν δὲ μόνον καὶ ἐλαφροτέρων συγγραμμάτων καὶ μυθιστορημάτων ἐπιπόλαιον καὶ ἄκριτον ἀνάγνωσιν ἐπιδιδόμενοι, καὶ τὸν νοῦν καὶ τὴν καρδίαν εἰς ξένα καὶ οὐ πάντοτε ἀγνά ἦθη καὶ ἔθιμα, ἐπὶ τὸ ἐπαγωγώτερον συνυφασμένα, προσέχοντες καὶ θαυμάζοντες, λανθάνουσι κατὰ μικρὸν τὴν κρίσιν καὶ τὸ φρόνημα διαστρεφόμενοι, καὶ πλείστα μὲν ὀνεικτὰ καὶ ἐκφυλα κακὰ ἀπομασσόμενοι, τοῦ δὲ γνησίου ἔθνικοῦ ἠθους ἐκπίπτοντες. Καὶ ὅτι μὲν αἱ μητέρες εἰς τὴν διάπλασιν τῶν τρυφερῶν καρδιῶν συμβάλλονται, καὶ ὅτι ἐν τοῖς πρώτοις φροντιστέον ἡμῖν περὶ τῆς τοῦ θήλεος γένους μωρφώσεως, ἂν θέλωμεν νὰ ἔχωμεν μητέρας δυναμένας τέκνα εὐσεβῆ καὶ χρηστοῦθη ν' ἀνατρέψωσι καὶ πολίτας ἀγαθοῦς νὰ παρασκευάζωσι, ταῦτα πάντες ὁμολογοῦμεν· ἀλλ' ὅμως καὶ περὶ τῆς τούτων μορφώσεως ὀλιγοφροῦμεν, ἢ καὶ τοὺς ξένους μιμούμεθα· ἐντεῦθεν δὲ καὶ ἡ τὰς θάσεις ὑποσκάπτουσα τῆς οἰκογενειακῆς καὶ κοινωνικῆς ἀρετῆς ξενικὴ τῶν φαύλων ἀναγνώσεως τῶν λήμψιν ἐπινέμεται ἤδη καὶ τὸ ἐκπαιδεύσεώς τινος μετασχὼν γυναικεῖον ἡμῶν φύλον, τὸ προωρισμένον ἐν μητρικῇ φροντίδι χριστιανικῶς καὶ ἔθνικῶς ν' ἀναθρέψῃ τὴν ἀνεγειρομένην γενεάν! Καὶ ἴσως μὲν δὲν διορῶ τῆς ἠθικῆς καχεξίας τὰ αἴτια,

ἀλλ' εἴ τι διείδον, ἕως ἔτι καιρός, σκοπεῖτωσαν οἱ ἀρμόδιοι.

Τρίτον δὲ ἡθοποιὸν μέσον εἶναι ἢ ἐντὸς καὶ ἐκτὸς τοῦ οἴκου τῶν παίδων συναναστροφή. Περὶ ταύτης δὲ πολὺ δὲν ἐκτείνωμαι· διότι τίς ἀγνοεῖ, ὅτι οἱ λόγοι καὶ αἱ πράξεις τῶν μεθ' ὧν οἱ παῖδες οἰκείως συναναστρέφονται βεθέως εἰς τὰς ἀπαλὰς αὐτῶν καρδίας ἐντυποῦνται καὶ αἰετὶ πλέον τοῦ τε φρονήματος καὶ τοῦ ἤθους αὐτῶν λανθάνουσι ἀποφερόμενοι; Ὅθεν οἱ φρόνιμοι γονεῖς ὀφείλουσι καὶ αὐτοὶ πάντοτε τὰ δεόντα ἔμπροσθεν τῶν ἰδίων τέκνων νὰ πράσσωσι καὶ νὰ λέγωσι, καὶ τοὺς ἄλλους δέ, τοὺς μετὰ τῶν ἰδίων τέκνων μέλλοντας νὰ συνομιλῶσι καὶ ν' ἀναστρέφωσι, μετὰ πλείστης ὁσπείρου προσοχῆς νὰ ἐκλέγωσι· διότι ἀνάγωγοι μὲν καὶ διεφθαρμένοι βραδίως ἐκ τῆς ἰδίας λύμης τοὺς πλησιάζοντας μολύνουσι, καλῶς δὲ ἀχθέντες καὶ χρηστοθήεις τὰ τε ἀγαθὰ φρονήματα ἐνισχύουσι καὶ τὴν πρὸς τὴν ἀρετὴν κλίσιν ἐνδυναμοῦσιν. Ἐντεῦθεν ἔπεται, ὅτι οἱ γονεῖς καὶ οἱ κηδεμόνες ἀδικόπως πρέπει τοὺς παῖδας νὰ ἐπιτηρῶσι καὶ πάσης ἡθοσθόρου ὁμιλίας ν' ἀπάγωνται.

Ἐπὶ δὲ τούτοις παιδεύουσι καὶ πρὸς δικαιοσύνην καὶ ἀρετὴν ὑπὲρ πάντων διὰ λόγου περαιομένην ἡθοποίησιν παρορμῶσι καὶ τὰ ζῶντα δικαίων καὶ ἐναρέτων πράξεων παραδείγματα. Διότι οἱ παῖδες συνήθως οὕτε κρίνουσιν, οὕτε καθ' ὠρισμένην ἀρχὴν διαγνοῦσι, φέρονται δὲ κατὰ τὰς ἰδίας ὁρέξεις, ἢ κατ' ἀλλότρια παραδείγματα, καὶ μάλιστα γονέων, διδασκάλων καὶ πάντων, οὓς τυγχάνουσι μᾶλλον φιλοῦντες καὶ θαυμάζοντες. Ὅθεν, ἅτε δὴ ἐν ἡλικίᾳ μιμητικωτάτη ὄντες, πράσσωσιν ἅτινα οἱ φιλούμενοι καὶ θαυμαζόμενοι ὅταν δὲ βλέπωσι καὶ γονεῖς καὶ συμπολίτας σεβόμενους τὰ πάτρια, πειθόμενους εἰς τοὺς νόμους καὶ τιμῶσι διαγόντας, πρῶτῳ τὴν εὐσέβειαν, τὴν εἰς τοὺς νόμους εὐπειθεῖαν καὶ τὴν τιμὴν διεγχογὴν διδάσκονται. Λοιπὸν ἵνα μὴ, ἐκ τοῦ εὐσιφύρου πρὸς μίμησιν, λάθωσι πρῶτῳ ἐμπεσόντες εἰς τὸ τῆς διεφθορᾶς βάρβαρον, πρέπει ἀγαθὰ παραδείγματα πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν πάντοτε νὰ ἔχωσι. Ταῦτα δὲ τοσοῦτον μᾶλλον πρὸς δικαιοσύνην καὶ ἀρετὴν διεγείρουσιν, ὅσον μᾶλλον οἱ μὲν τῶν ἀγαθῶν ἐργάται δημοσίαις τιμαῖς καὶ ἀμοιβαῖς ἐναρμόζονται, οἱ δὲ τῶν ἀδικῶν καὶ φυλῶν περιφρονῶνται καὶ κολάζονται. Διότι ὅπου τὰ μὲν φυλὰ φέγονται καὶ κολάζονται, τὰ δὲ ἀγαθὰ ἐπινοῦνται καὶ ἀμειβονται, ἐκεῖ εἰ μὲν φυ-

λοι δεσμημέρι ἐκλείπουσιν, οἱ δὲ ἀγαθοὶ πολλαπλασιαζονται.

Ἀλλὰ πάσα ἐκ τῶν εἰρημένων μέσων δικαιοσύνη καὶ ἀρετὴ εἶναι ἔτι ἀτελής καὶ ἐδραχίας στερουμένη χάσεως· χάσις δ' ἐδραχία πάσης δικαιοσύνης καὶ ἀρετῆς εἶναι ἢ θρησκεία, ἢ κατὰ Χριστὸν ἀλήθεια, ἢ μόνη γνησίως τὸ θεῖον ἐξαγγέλλουσα θέλημα καὶ θερμὴν εὐσέβειαν ἐνεργαζομένη, πᾶσαν δὲ δικαιοσύνην καὶ ἀρετὴν συμπληροῦσα. Διότι ὀφείλομεν μὲν, καὶ τοῦ παρόντος καὶ τοῦ μέλλοντος ἡμῶν ἕνεκα, δικαιοὶ καὶ ἀγαθοὶ πρὸς ἀλλήλους νὰ διάγωμεν καὶ πρὸς πάντας τοὺς ὁμοίους, ὡς πρὸς τέκνα Θεοῦ καὶ ἀδελφούς, νὰ προσφερῶμεθα, ἀλλὰ τῆς εἰς πληρωσιν τῆς ὀφειλῆς ἡμῶν ταύτης ἀπαιτουμένης ἀγνότητος τῆς συνειδήσεως καὶ σαθερότητος τοῦ χαρακτῆρος διὰ μόνων τῶν εἰρημένων μέσων ἐγκρατεῖς δὲν γινόμεθα. Διότι τίς ἡμῖν ὁ κρίνων καὶ κρίζων τὰ τε δίκαια καὶ τὰ ἀγαθὰ, ὥστε πανταχοῦ καὶ πάντοτε ταῦτα νὰ προαιρῶμεθα καὶ νὰ πράσσωμεν; Ὁ νόμος τοῦ δικαίου καὶ ὁ νόμος τῆς ἠθικῆς, ἀμφοτέρω μὲν ἐκ τοῦ λόγου καὶ τῆς ἠθικῆς ἡμῶν φύσεως ἐξηγούμενοι, συγκεφαλαιούντες δὲ ὁ μὲν πρῶτος τοὺς τὴν τιμὴν, τὴν ζωὴν, τὴν ἰδιοκτησίαν καὶ τὰ λοιπὰ ἡμῶν δικαίωματα προστατεύοντας θετοὺς νόμους, ὁ δὲ δεύτερος πάντα τὰ τῆς συνειδήσεως καθήκοντα. Τί λέγει ὁ πρῶτος; Μὴ πράσσει τὸ βλάπτον ἄλλον ἐπὶ τῇ σῇ ὠφελείᾳ, ἀλλὰ τὸ σὲ ὠφελοῦν ἄνευ βλάβης ἄλλου ὃ ἐστὶ σέβου τὴν τιμὴν, τὴν ζωὴν, τὴν ἰδιοκτησίαν καὶ τὰ λοιπὰ τῶν ἄλλων δικαίωματα, ἵνα καὶ ἐκεῖνοι σέβωνται τὰ σά, διάγῃς δ' ἐν εἰρήνῃ πρὸς αὐτούς· ἄλλως ἀναγκάζεσαι καὶ τιμωρεῖσαι ἔξωθεν παρὰ τῶν ἐπιτετραμμένων τὴν τήρησιν τῶν νόμων καὶ τῆς κοινωνικῆς τάξεως. Τί δὲ λέγει ὁ δεύτερος; Πράσσει κατ' ἀνωτάτην ἀρχὴν τῆς συνειδήσεως συμφώνως τῇ ἀνθρωπίνῃ ἀξίᾳ, ὥστε πᾶς λογικὸς ν' ἀποδέχεται τὸ δόγμα, καθ' ὃ πράσσεις ὃ ἐστὶ μὲν ὁ μόνον σέβου τὰ τῶν ἄλλων δικαίωματα, ἀλλὰ καὶ πράσσει αὐτοῖς ἀγαθὰ μετὰ θυσίας συμφερόντων καὶ ἔστιν ὅτε δικαιομάτως σου, ἵνα διάγῃς ἐν εἰρήνῃ καὶ πρὸς σεαυτόν· ἄλλως ἀναγκάζεσαι μὲν πάλιν καὶ τιμωρεῖσαι, ἀλλ' ἔσωθεν ἐκ τῆς ἰδίας συνειδήσεως. Τούτων οὕτως ἐχόντων, πῶς ὁ μὲν νόμος τοῦ δικαίου θέλει καταστήσῃ τὸν ἄνθρωπον ἐντελῶς δίκαιον, ὁ δὲ τῆς ἠθικῆς ἐντελῶς ἀγαθόν, ἀφ' οὗ πολλάκις λαθῶν τις τοὺς νόμους προσβάλλει ἄλλων δικαίωματα, καὶ ἐκ τῶν νόμων ὄλως

ατιμώρητος και ἐκ τῆς συνειδήσεως ὅλως ἀνελεγκτος και ἀγνώμων καθίσταται, και φθονερός, και φιλάργυρος και ἀνελεήμων; Τίς λοιπὸν δύναται ν' ἀποκωλύσῃ αὐτὸν τῶν ἀδικῶν και φυλῶν, ὅταν ἐκ τῶν ἀλόγων ὁρῶν και βιαίων παθῶν ἐλαυνόμενος και νόμου δικαίου και νόμου ἠθικῆς ἐπιλαθάνηται; Τίς νὰ θῆσῃ φραγμὴν ἀσφαλίζοντα κατὰ πάσης ἀπὸ τοῦ ὁμοίου βλάβης ἢ ὀλιγορίας; Δὲν ἰσχύουσι πρὸς τοῦτο τὰ ἐκ τῶν νόμων πρόστιμα, αἱ φυλακίσεις και αἱ ἄλλαι ποιναί, οὔτε ἡ ἐξέγερσις τῆς κοινῆς συνειδήσεως και τῆς κοινῆς γνώμης ἢ περιφρόνησις. Ἀνάγκη ἄρα και τρίτου νόμου ὑπερτάτου, ἐξ αὐτοῦ ἀμέσως τοῦ ὑπερτάτου ἄντος κεχορηγημένου, ἐδράκτας δὲ βάσεως ἐκείνων γιγνομένου. Διότι Θεοῦ μὲν νόμος και ὁ τοῦ δικαίου και ὁ τῆς ἠθικῆς, ὡς ἐκ τῶν θεῶν ἡμῶν δεδομένων λόγου και συνειδήσεως, ἀλλ' εἶναι νόμοι ἔμμεσοι και πρὸς τὴν ἀνάγκην ἀνεπαρκεῖς.

Τρίτος λοιπὸν νόμος ἄμεσος ἢ ἀληθὴς ὁμολογεῖται θρησκεία, ἡ τὸ ἅγιον τοῦ Θεοῦ θέλημα και ἐν Ἐδέμ, και ἐπὶ τοῦ Σινᾶ και τέλος ἐκ στόματος αὐτοῦ τοῦ ἐνανθρωπήσαντος ἀμέσως ἀποκαλύψασα, και οὐ μόνον δικαίους και ἀγαθοὺς, ἀλλ' ὕπερ κρᾶτιστον, και εὐσεβεῖς ἡμᾶς καθιστῶσα, και μέχρις ἡρωικῆς ἀταπαρήσεως ἀνυψοῦσα, ἅμα δὲ και τὸν νόμον τοῦ δικαίου και τὸν τῆς ἠθικῆς ἄνωθεν προσεπιχυροῦσα και προσεπιστηρίζουσα. Διότι πολλάκις ὁ ἄνθρωπος δὲν θέλει, οὐδ' ὑποχρεῶν ἑαυτὸν νομίζει νὰ πειθῆται εἰς τὰς τοῦ ὀρθοῦ λόγου και τῆς συνειδήσεως ὑπαγορεύσεις, τὸν νόμον τοῦ δικαίου και τῆς ἠθικῆς; ἀλλὰ, τοῦ δικαίου και τοῦ ἀγαθοῦ τὸ ἡδὺ ἢ τὸ συμφέρον προτιμῶν, ἀντιτάσσει πρῶτον μὲν, ὅτι δύναται τοὺς νόμους λαθῶν νὰ προσβάλῃ ἄλλων δικαίωματα ἐπὶ τῷ ἰδίῳ συμφέροντι, ὅλως δὲ ἀνελεγκτος ὑπὸ τῆς συνειδήσεως νὰ μὴ θυσιάζῃ ὑπὲρ τῶν ἄλλων ἴδια συμφέροντα και δικαίωματα; ἔπειτα, ὅτι και ὁ ὀρθὸς λόγος και ἡ συνείδησις δὲν εἶναι ὁμοίως παρὰ πᾶσιν ἀνεπτυγμένα, οὐδ' ὁμοίως πάντες κρῖνουσι και ὀρίζουσι τὰ δίκαια. Διότι πασιγνώστου εἶναι, ὅτι τὸ καταχρησιάζειν τὰ ἀνάρτια τικτόμενα ἐρέφῃ και τὸ κλέπτειν τὰ τῶν ἄλλων ὁ μὲν ἐν Σπάρτῃ ὀρθὸς λόγος ἔκρινεν ὡς δίκαιον και ἡ συνείδησις ἐπεδοκίμαζεν, πανταχοῦ δ' ἄλλοθι ὡς κακουργήματα ταῦτα ὑπὸ τε τοῦ ὀρθοῦ λόγου και τῆς συνειδήσεως ἐκρίνοντο και ἀπεδοκιμάζοντο. Ὡστε ἀπὸ

τοῦ τὴν συνείδησιν αὐτοῦ, ὅταν ἀδικῇ και φυλὰ ἐργάζεται, τοιοῦτοις λόγοις ἐπαναπαύοντος, οὔτε νόμοι θεοί, οὔτε ἠθικὴ δύναται τὴν κοινωνίαν ν' ἀσφαλίσωσιν, οὐδ' ἔχουσι ταῦτα ἄνευ τῆς θρησκείας ἀσφαλὲς ἔρεισμα. Ἀλλ' εἰς τὸν παιδιόθεν εἰς τὴν κατὰ Χριστὸν ἀλήθειαν ἐντεθραμμένον, κἂν ποτε τύχῃσι τοικῶτα εἰς τὸν νοῦν αὐτοῦ ἀναβάσαι ἐστάσεις, ὅταν ἡ θρησκεία ἐν τῷ ἰδίῳ αὐτῆς ἀξιώματι ἀπαντήσῃ, ὅτι αὐτὸς ὁ τῶν ἀπάντων και ἡμῶν δημιουργὸς και κυβερνήτης θέλει και ἀπαιτεῖ παρ' ἡμῶν και τὸ μὴ ἀδικεῖν και τὸ ἀγαθοεργεῖν, διαβρῆδην μὲν ἀπαγορεύσας, ὃ σὺ μισεῖς ἐτέρῳ μὴ ποιήσης, διαβρῆδην δὲ προτρεψάμενος, ὅσα θέλεις ἵνα ποιῶσι σοι οἱ ἄνθρωποι ποιεῖ και σὺ ταῦτα αὐτοῖς, τότε ἀγνωρίζει τοῦ θεοῦ λόγου τὸ ὑπερτάτου κύρος και ὑποκύπτει εἰς τὸ θέλημα τοῦ ἰδίου δημιουργοῦ και δεσπότη, ἢν οὐ μόνον ἄδικα και φαῦλα ἐργαζόμενος δὲν δύναται νὰ λάθῃ, ἀλλ' οὐδ' ἀπλῶς ἐνοῶν.

Οὕτω δὲ ἀπαρσιτήτου τῆς θρησκείας καταφαινομένης, τίνες οἱ διὰ ταύτης τὸ ἦθος βυθιζόντες; Καὶ εὐσεβεῖς μὲν γονεῖς, και παιδαγωγοὶ και διδάσκαλοι παιδεύουσι θρησκευτικῶς, πρωίμως εἰς τὰ ἱερὰ γράμματα μυθῶντες, τὸν φόβον τοῦ Θεοῦ ἐμφυτεύοντες και εἰς τὰ ἔργα τῆς πρὸς τὸν Θεὸν και τὸν πλησίον ἀγάπης ἐνασκούντες, λόγους ἐκάστοτε και παραδειγμασιν ἐκ τῶν ἱερῶν Γραφῶν χρώμενοι και τοὺς εὐσεβεῖς λόγους ἔργοις εὐσεβείων ἐπιφραγίζοντες; ἀλλὰ τὸ μέγα τοῦτο καθῆκον τῷ ἱερῷ μάλιστα κλήρῳ ἀνάκειται, ὅστις νοηθεῶν, και ἐξομολογῶν, και διδάσκων, και ἱερουργῶν και τα ὑπερφυῆ μυστήρια ἐπιτελῶν ἀβρῆτω τρόπῳ τὰς ψυχὰς κατανώσει, και σέβας ἅγιον ἐνεργεῖται και τρόμον θρησκευτικὸν ἐμποιεῖ, ἅτινα σωτηρίως παρὰ πάντα τὸν βίον πρὸς τὸ ἀγαθὸν ἐπενεργοῦσι, και τὴν βούλησιν ἐξαγιαζουσι, και τοὺς νέους μορφοῦσιν εὐσεβεῖς, φιλαλήθεις, ἀγνοῦς, πρόφους, δικαίους, εὐσπλάγγχους, ἐπεικεῖς, ἀλλήλων τὰ χάρη ἐν τῇ κοινωνίᾳ ἐκστήζοντας. Ὡστε ὁ τῆς ὑψηλῆς αὐτοῦ ἀποστολῆς ἄξιος κληρὸς εἴπερ τις και ἄλλος παιδαγωγεῖ και εἰς τὸ πνεῦμα τοῦ Χριστιανισμοῦ εἰσάγει, ὑπουργὸς γινόμενος εὐσεβείας, ἀγάπης, δικαιοσύνης, πραότητος, διαλλαγῆς, εἰρήνης, προόδου και ταῖς κοινωνίαις και τῷ δημιουργῷ πλείστου ὡς ἀληθῶς ἄξιος.

Ἀλλ' ὅμως ἄνθρωποι ἐν ταῖς κόλποις τοῦ Χριστιανισμοῦ γεν-

νηθέντες καὶ τραφέντες ἔλαθον τοσαύτης σοφίας ἐξείρηνης ἀναπλησθέντες, ὥστε, ἀπαρηγόρευτοι πᾶσαν ἀποκάλυψιν καὶ θρησκευτικὴν εἰς τὴν τοῦ ἡθους μέρουσι ἐπεπύργειαν, ἰσχυρίσθησαν, ὅτι ὁ ἄθεός τις καὶ διὰ μόνου τοῦ ὀρθοῦ λόγου δύναται ἐντελῶς δικαίως καὶ ἐνάρετος ἢ ἀποβῆ καὶ εὐδαίμονα κοινωνίαν νὰ συγκροτήσῃ! Δυστυχῶς δὲ τὸ φρόνημα τοῦτο ὑπέρψυσε πού καὶ παρ' ἡμῶν, ἐξ οὗ καὶ ὄρωμεν ἤδη τινὰς τὴν τε θρησκείαν τῶν πατέρων αὐτῶν ἀσεβῶς χλευάζοντας καὶ τῶν ἀσεβοῦντων ὡς μικρονόων καταγελῶντας, τὰ δὲ πρότερον ἀγνά καὶ χρηστὰ ἡμῶν ἦθη αἰετὸ μᾶλλον ἐκλυόμενα καὶ ἐπὶ τὸ χειρόν ἐκτρέπομένα. Καὶ ὅμως πόσον τῆς ἀληθείας ἀφίσταται ὁ τῶν ὑψηλῶν τούτων σοφῶν ἰσχυρισμός! Διότι εἰπάτωσαν ἡμῖν, διὰ τί τὸ ἀμυδρὸν τοῦ ὀρθοῦ λόγου ἐλλύγημον, ὡς καὶ ἱστορία καὶ πείρα συχρὰ πικρὰ μαρτυροῦσιν, οὐδ' αὐτοῦ τοῦ σοφοῦ, ἐφώτισε πάντοτε ἀπέναντι τῶν σκοπέλων τῆς φιληθονίας, τῆς πλεονεξίας καὶ τῆς φιλοδοξίας, εἰς οὓς ἐξείρηνης προσράζοντες ἐλεεινῶς συνετρίβησαν; Διὰ τί περὶ τὴν σωτήριον ἐποχὴν ἐπὶ τῆς ἡδὴ κοσμοκράτορος Ῥώμης, ὅτε πάντα τὰ φιλοσοφικὰ τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος συστήματα καὶ τὰ φῶτα ἦσαν διαδεδομένα, ὁ δὲ ὀρθὸς λόγος ἔπρεπε τὰ μάλιστα ἀνεπτυγμένος νὰ ἦναι, ὅμως τοσαύτη ἱστορεῖται ἠθικὴ παρὰ τοῖς τότε διαφθορά, καὶ ἐξαχρείωσις, καὶ κακουργία καὶ κοινωνικὴ κακοδαίμονία ἐξ αὐτῶν τῶν θεσμῶν τῆς πολιτείας ἐκπηγάζουσα; Πού τοῦ χριστιανικοῦ κόσμου ἄρτι ποτὲ τοσαύτη δημοσία διαφθορά, ὥστε ἀπλήστως ὡς τὸν ἄρτον νὰ ἐπιαιτῶσι τὰ αἱματηρὰ ἐκεῖνα θεάματα, ἐν οἷς αὐτὸς ὁ ὑπέρτατος τῆς πολιτείας ἄρχων καὶ σύμπας ὁ παντὸς φύλου καὶ πάσης ηλικίας καὶ τάξεως λαὸς οὐχὶ μόνον ὄλιος ἀνελγέει, ἀλλὰ καὶ χείροντες ἐκφύρωι καὶ ἀγαλλόμενοι ἐθεῶντο καθ' ἕκαστον ἄδικε καὶ χιλιάδας τὰ ἀνθρώπινα πλάσματα ἀπανθρώπως ὑπ' ἀλλήλων ἐν μονομαχίαις θανατούμενα, ἢ ὑπ' ἀγρίων θηρίων ἐν θηριομαχίαις κατασπαρρασόμενα; Ἰστορεῖται, ὅτι τριακόσια ἑξαξένη μονομαχίων εἰς τοιοῦτον αἰμοχαρῆ ἀγῶνα ὁ Καῖσαρ παρέστησεν. Ἐν εἰς δὲ βραδυτέρον Τραϊάνος, ὁ ἄριστος κληθεὶς αυτοκράτωρ, τοῦ Ἀἰκκῆ κατατροπώσας ἔδωκε τοῖς Ῥωμαίοις θεάμασιν, ὑπὲρ τοῦς μυρίους τῆς τοιαύτης θηριωδίας καὶ εὐκαρτότητος ἔπεσον θέματα. Παρὰ τίνι δὲ χριστιανικῷ ἔθνει ἐβρίβησαν ποτε εἰς τὰ τῶν εὐδαίμωνων ἰχθυοτροφεῖα σώ-

μυτὰ δυστυχῶν δούλων, ἀπαθῶς καὶ ἀταράχως φρονεθέντων, ὅπως πυχνωθῶσιν αἰεὶς τὰ τρυφηλὰ αὐτῶν συμπόσια χρησιμεύουσαι μύραινα; Πρὸς τὰ τηλικαῦτα δημόσια καὶ ἰδιωτικὰ κακουργήματα παρὰ τίνι ποτὲ χριστιανικῷ λαῷ ἡ κοινὴ συνείδησις καὶ γνώμη δὲν ἤθελεν ἐπιβρυχήσῃ καὶ κατεξαναστῆ; Διὰ τί ἡ ἐκ τῶν φώτων τῶν ὀρθολογιστῶν τῆς παρελθούσης ἑκτονταετηρίδος πολύμοτος Γαλλικὴ ἐπανάστασις, καὶ περ τὰς φωνεῖν ἀρχὰς τῆς ἐλευθερίας καὶ ἰσότητος καὶ τὰ παρεγνωρισμένα τοῦ ἀνθρώπου δικαιώματα ἀνακηρύττει καὶ τὴν Εὐρώπην καὶ σὺμπαντα τὸν κόσμον κοινωνικῶς καὶ κατὰ πᾶσαν ἔποψιν προδιέτασσα, διὰ τί ὅμως εἰς πᾶσαν ὑπερβολὴν ἀμότητος καὶ αἰσχρόουγίας ἐξέωκε; Διὰ τί, ἀφ' οὗ καὶ αὐτὴν τὴν τοῦ Θεοῦ ὑπαρξίν ζητήμα κατέστησεν καὶ τὴν τοῦ ὀρθοῦ λόγου λατρείαν ἀντὶ τῆς τοῦ Χριστοῦ νὰ καθιερώσῃ ἐτόλμησε, διὰ τί οὐ μόνον οὐδὲν ἰσρὸν, οὐδὲν ὄσιον ἐσεβάσθη, ἀλλὰ καὶ τὸν μὲν ὅμοιον τίγρεις δίκην κατεσπάραξεν, ἰδίᾳ δὲ ἐξεβακχεύθη εἰς ἀνήκουστα ἀκολασίας καὶ αἰσχρότητος ὄργια, τοῦ ἱστορικοῦ τὸν κάλαμον μολύνοντα καὶ τοῦ σεμποῦ ἀναγνώστου τὸ αἶσθημα προσβάλλοντα; Τί δὲ χρακτικριστικώτατον τῆς εἰς τὰ ὑγια φρονήματα διαστροφῆς ἐπ' ἐκείνης τῆς ἀσεβοῦς τοῦ ὀρθοῦ λόγου ἐν Γαλλίᾳ λατρείας, παρὰ τὸ ἐξῆς ἀνέλδοτον; Πᾶς τις τότε ἐν Παρισίοις, τοῦ ὀρθοῦ λόγου πρῶτος τρόφιμος, ἔκλεπέ τι ἐπιπλησσομένους δὲ διὰ τὴν πράξιν ὑπὸ τῆς χριστιανικῶς τεθραμμένης μητρὸς τί ἀπεκρίνατο; Μῆτερ, προῦλαβον νὰ κλέψω, ἐπειδὴ αὔριον, ὡς ἤκουσα, πρόκειται νὰ ψηφισθῇ ἡ τοῦ Θεοῦ ὑπαρξίς καὶ ἡ κλοπὴ τοῦ λοιποῦ θέλει ἀπαγορευθῆ! Ἴδου ἡ συνείδησις τοῦ ἐν μόνῳ τῷ ὀρθῷ λόγῳ ἀνατραφέντος πόσον καθρὰ καταντᾷ καὶ ἐπιτηδεῖα εἰς εὐδαίμονα κοινωνίαν συγκρότησιν. Καὶ πότε ἄλλοτε κατεδείχθη ἐναργέστερον, ὅτε οὐχὶ ὁ παντὸς ἰσρὸς καταχλευάσας καὶ κατεροινευσάμενος ὀρθὸς λόγος, ἀλλὰ μόνον ἡ ἀποκεκαλυμμένη ἀλήθεια δι' ὧν ἐμφυσᾷ σωτηρίων εὐσεβείας καὶ ἀταπαρνήσεως ἀρχῶν ἰσχύει εἰς τὸ κατασιγάσαι τὴν τῆς ὑπερφαιλαυτίας φωνὴν καὶ ἀναχατῆσαι τὸ κακούργημα; Πόθεν δ' ἄλλοθεν ταῦτα, ἢ ἐκ τοῦ ὅτι ἡ μὲν κατὰ Χριστὸν πίστις Θεὸν καὶ ψυχὴν στεντορειῶς ἀνακηρύσσει, σκοπὸν δὲ τοῦ βίου προτάσσει ἡμῖν τὴν ἡμετέραν τελείωσιν καὶ τὴν κατὰ τὸ φρονεῖν καὶ πράσσειν ὅσον αἰὼν τε πρὸς τὸν Θεὸν ἐξομολογῶσιν; ὁ δὲ εἰς ὑλοφρασί-

νην, μάλλον δε εἰς παραφροσύνην, ταχέως ἐκτραπέις ὀρθῶς λόγος Θεὸν καὶ ψυχὴν ἄρδην ἀνείλεν, οὐδὲν δὲ ἄλλο ἢ ὕλην ἐν τῷ ἀνθρώπῳ καὶ ἐν τῷ σύμπαντι κατέλειπεν, αὐτοχειριστὰς ἀντικρυς τὸν ἀνθρώπον; Ἰδοὺ διὰ τί ὁ μὲν τοῦ Χριστοῦ μύστης πρῶτιστος σπουδάζει περὶ τὰ τοῦ πνεύματος καὶ τὰ αἰώνια συμφέροντα, δευτερευόντως δὲ μεριμνᾷ περὶ τῶν τοῦ σώματος καὶ τῶν προσκαιρῶν· ὁ δὲ ὑλόφρων περὶ τῶν υλικῶν μόνον ἀγαθῶν φροντίζει καὶ ἀσθμαίνων τρέχει κατόπιον τοῦ πλοῦτου, τῶν ἡδονῶν καὶ τῆς δόξης, ὑπὲρ ὧν καὶ αἰσχροουργεῖ καὶ τὰ φρικτότατα τῶν ἐγκλημάτων ἀσυνειδήτη διαπράσσεται.

Ἀλλὰ πρὸς ταῦτα ἤθελον ἀναφωνῆσαι γαυριῶντες οἱ τοῦ ὀρθοῦ λόγου ὀπαδοί, πόσοι ἐν ὀνόματι τῆς τοῦ Χριστοῦ θρησκείας καταστρεπτικοὶ ἐν τῷ κόσμῳ πόλεμοι, καὶ φρικτοὶ φόνοι καὶ ἀποτρόπαια κακοουργήματα! Ναί, ἀποκρίνομαι· ἀλλ' οὐχὶ ἐξ αὐτῆς τῆς φύσεως τῆς θρησκείας, ἀλλ' ἐξ ἧς ἀσεβῶς ἐποιήσατο καταχρήσεως αὐτῆς ἡ δικέφαλος ὕδρα τοῦ πολιτικοῦ καὶ θρησκευτικοῦ δεσποτισμοῦ, ἀνθρωπίνους σκοποὺς ὑπηρετοῦσα καὶ συμφέροντα ἐπίγεια ἐπιδιώκουσα· ὥστε προφανῶς σοφίζεται ὁ τὴν θρησκείαν τούτων ἕνεκα αἰτιώμενος. Ἀλλ' ἐπιμένοντες ἤθελον ἀνθυποβάλλει, διὰ τί τοὺς μεσαιωνίτας τῆς Δύσεως ἐπὶ πολὺ ὁ Χριστιανισμὸς οὐτ' ἐξημέρωσεν, οὐτ' ἐξεπολίτισεν, ἐν ᾧ οἱ σύγχρονοι μὴ χριστιανοὶ Ἀραβες τοσοῦτον εἰς τὴν ἐξημέρωσιν καὶ εἰς τὴν πολιτισμὸν προήχθησαν; Ἀλλ' ἐκεῖνοι μὲν, ὅπως θάρσονται ἐξ Ἀρκτου εἰς γλυκύτερα κλίματα ἐπὶ μόνῃ ἀρπαγῇ κατελθόντες καὶ ὅπως ἀπκράτκευοι τὸ πνεῦμα ἐκ τυχαίων περιστάσεων τὸν Χριστιανισμὸν ἀσπασάμενοι, ἐπὶ πολλὰς γενεὰς συμπαρέφερον μεθ' ἐαυτῶν τῆς ἀρχικῆς χώρας τὴν τραχύτητα καὶ ὠμότητα, τὸ μὲν ὄνομα χριστιανιοί, ὅπως δὲ ἄβαστοι εἰς τὸ τοῦ Χριστιανισμοῦ πνεῦμα μένοντες; οἱ δὲ σύγχρονοι μὴ χριστιανοὶ Ἀραβες δὲν ἦσαν οἱ τὸ πρῶτον ἐκ τῆς ἀχμυρᾶς Ἀραβίας ἐξορμήσαντες φηνητιῶδεις, ἀλλ' οἱ τὸ τροπαιοῦχον Ἰσλάμ παρδεζάμενοι χριστιανοὶ τῆς Ἀσίας καὶ Λιβύης, ἑλληνομακεδόνες τὸ ἀρχαῖον ὄντες, ἢ ἐγγῶριοι ὑπὸ τοῦ ἑλληνομακεδονικοῦ πολιτισμοῦ ἱκανῶς προμεμορφωμένοι Μεσοποταμίται, Σύροι, Ἀλεξανδρεῖς, Κυρηνάιοι καὶ λοιποὶ, ὧν ἀπόμοιρα ἦσαν καὶ οἱ τῆς Ἰσπανίας τοσοῦτον εἰς τὸν πολιτισμὸν προοδεύσαντες Ἀραβες. Ὡστε πολλοῦ γε καὶ δεῖ τοῦ νὰ ἐξελεγχθῇ ἐκ τούτων ἡ

κατὰ Χριστὸν πίστις; οὐχὶ πλέον τοῦ ὀρθοῦ λόγου ἰσχύουσα εἰς τὴν τοῦ ἀνθρώπου ἐξημέρωσιν καὶ ἐκπολίτισιν, πολλοῦ γε καὶ δεῖ τοῦ νὰ μὴ πλανᾶται πλάνην δεινὴν ὁ τοῦτο φρονῶν. Πρὸς ἀνύψωσιν ἄρα τοῦ ἀνθρώπου εἰς τὴν εὐγένειαν τῆς αὐτοῦ φύσεως καὶ ἀληθῆ πρόδοον μόνος ὁ ὀρθῶς λόγος δὲν ἀρκεῖ, ἀλλ' ἀνάγκη ἀπαραίτητος τῆς θρησκείας, τῆς θείας κατὰ Χριστὸν ἀληθείας, τῆς μόνης θείας ἐννοίας, θεῖα συναισθήματα καὶ θεῖαν διαγωγὴν ἐμπνεούσης. Ἐκ ταύτης βεβαιωθέντες περὶ τῆς ἀληθοῦς ἡμῶν πρὸς τε τὸν δημιουργὸν καὶ πρὸς τὸν ἴμοιον σχέσεως μουόμεθα εἰς τὸν ὑψηλὸν τοῦ ἀνθρώπου σκοπὸν καὶ πρόθυμοι γιγνόμεθα εἰς τὸ θελακριβῶς ἐπιτελεῖν πάντα τὰ ἐκ τῶν διαφόρων ἡμῶν σχέσεων καθήκοντα, ὅθεν τελείωσις τοῦ ἀνθρώπου, κοινωνικὴ εἰρήνη καὶ πᾶσα πρόδοος.

Ἄλλ' ὁ μέγα ἐπὶ τῆ ἰσχύϊ τοῦ σοῦ πνεύματος φρονῶν ὀρθολογιστῆς, ὕπως ἀσεβῶς τὴν τοῦ Χριστοῦ ταπεινώσῃς, καὶ ἔτεραι, ἀνθυποφέρεις, θρησκείαι ἤλθον εἰς τὴν τῶν νόμων καὶ τῆς ἠθικῆς ἐπικουρίαν καὶ ἐπιστήριξιν. Ναί, ἀποκρίνομαι· πρὸς χάριν σου δὲ προστίθηναι, ὅτι καὶ ἐν πάσῃ ἄλλῃ θρησκείᾳ δύναται ὑπάρχειν ἀποκεκαλυμμένη τις ἐκ παραδόσεως ἀλήθεια, οὐχὶ ὁμως καθαρὰ παντὸς ἀνθρωπίνου σκοποῦ καὶ στίλβουσα, ἀλλὰ σκοπῶ τοιοῦτω πάντοτε συμπεφυρμένη καὶ συνεσκιασμένη. Οὐδεμίᾳ ἄλλῃ λοιπὸν ἀκριβῆ τὴν αὐτῆς ἐκ Θεοῦ καταγωγὴν μαρτυροῦσα, οὐδ' ἐπήνεργεν εἰς τὰς κοινωνίας τὰ θεῖα τῆς τοῦ Χριστοῦ ἀποτελέσματα. Ἀλλ' εἰς ἄλλο πάλιν εὐθέως μεταπηδῶν, δέχομαι, λέγεις, τὴν τοῦ Εὐαγγελίου ἠθικὴν καὶ δὲν ἔχω χρεῖαν τῆς εἰς ἀκατάληπτα πίστεως. Ἀλλὰ τῷ ὀρθῷ λόγῳ καὶ αὐτὸς χρώμενος, οὐχὶ δὲ καταχρώμενος, ἀσμένως ἤθελον σὲ ἐρωτήτῃ· ὡς τί ἄρα γε δέχεσαι τὴν τοῦ Εὐαγγελίου ἠθικὴν; ὡς ἔργον ἀνθρωπίνον, ὡς σύστημα ἐπιστημονικόν; Ναι, ἀποκρίσεαι. Ἀλλὰ τότε τίνα ὑποχρέωσιν ἔχεις εἰς τὴν τῶν ἐντολῶν αὐτῆς τήρησιν; Τότε μόνον ὑποχρεοῦσαι, ὅταν πιστεύῃς αὐτὴν ἔργον οὐράνιον, Θεοῦ τοῦ ὑπερτάτου θέλημα. Ἐπειτα εἰς πᾶσαν τοῦ ἀνθρώπου χρεῖαν τὸ πρὸς πλήρωσιν αὐτῆς πρόσφορον μέσον ὁ δημιουργὸς ἐπόρισε· τὰ δένδρα παράγουσι καρποὺς, ὅπως τρέφωσιν αὐτόν· αἱ πηγαὶ προχέουσι ὕδωρ, ὅπως ποτίζωσιν· ὁ ἀὴρ χρησιμεύει εἰς ἀναπνοὴν αὐτοῦ· ὁ ἥλιος εἰς φωτισμὸν καὶ οὕτω καθέξῃ· τὴν δὲ μεγίστην πᾶσιν ἀνθρωπίνην χρεῖαν, ὑπ' ἧς αἰωνίως ἡ

εἰς τὸ πιστεῦσαι τὸ ὑπὲρ λόγον μὲν, ἀλλ' οὐχὶ παρὰ λόγον τῆς
 θείας οικονομίας μυστήριον; Ἄν εἰς τὴν ὀρθολογιστικὴν σου τά-
 σιν ἀκατάληπτος ἦναι ὁ μόνος τοῖς τὴν πίστιν θερμοῖς κατα-
 ληπτὸς ἱερὸς ἐκεῖνος λόγος, ὅτι δηλαδὴ οὐδὲν ἄλλο παρὰ τὴν
 θεῖαν ἐνανθρώπησιν ὑπῆρχε προσφορώτερον εἰς τὴν ἀπολύτρω-
 σιν τοῦ τῆ φθορᾶ καὶ τῷ θανάτῳ δεδουλωμένου ἀνθρώπου, ἰδοὺ
 λόγος ἕτερος καὶ σοὶ τῷ τοῦ ὀρθοῦ λόγου ὀπαδῶ καταληπτὸς,
 ἀρκεῖ μόνον νὰ θέλῃς ἀπροκαταλήπτως νὰ ἐξετάσῃς τὴν ἀλή-
 θειαν καὶ εἰλικρινῶς περὶ αὐτῆς νὰ πληροφορηθῆς· τίς δὲ οὗτος;
 Ὅσασι οἱ πρὸ ἑκκτονταετηρίδων γενόμενοι προφῆται συγγράψαν-
 τες κατέλιπον τοῖς μετέπειτα περὶ τοῦ προσδοκωμένου ὑπὸ τῶν
 ἐθνῶν Σωτῆρος προφητείας ἐπὶ τοῦ Χριστοῦ πᾶσαι κατὰ γράμμα
 ἐπληρώθησαν, ὡς ἐπληρώθησαν καὶ αὐτοῦ τούτου· αἱ περὶ Ἰε-
 ρουσαλὴμ καὶ Ἰουδαίων προβόησεις· τούτων δ' εἶναι τοσοῦτον ἀ-
 κριβεῖς καὶ σαφεῖς εἶναι, ὥστε οὐδ' ὁ μάλιστα ὑπερφύλαξ ὀρθο-
 λογιστῆς δύναται νὰ διαστρέψῃ καὶ εἰς ἑτέραν νὰ παρεκλύσῃ
 ἔνοιαν. Ἐκτὸς δὲ τούτων καὶ ἕτερος ἰσχυρότατος καὶ πᾶσιν ἀν-
 θρώποις καταληπτότατος λόγος λίαν τρανῶς συνηγορεῖ ὑπὲρ τῆς
 ἀληθείας τῆς τοῦ Χριστοῦ πίστεως· διότι, εἰ ὁ Χριστὸς μὴ ἦτο
 οὐρανόπεμπτος τοῦ ἀνθρωπίνου γένους λυτρωτῆς, μηδὲ θεῖα τοῖς
 αὐτοῦ ἀποστόλοις συναντακμάχαινοτο δύναμις, πῶς ἦτο δυνατόν
 ἀμαθεῖς ἀλιεῖς καὶ εὐτελεῖς ἄνθρωποι ἐκ τοῦ μάλιστα καταπε-
 φρονημένου ἔθνικου, ἱστορικῶς ἀναντιβρόχως πρόσωπα, ἐκ τῆς
 ἰδίας φαντασίας τοσοῦτον τέλειον ἰδεώδες σοφίας καὶ ἀγιότη-
 τος, ὅσον οὐδέποτε ἔφρανη ἐπὶ γῆς, ν' ἀναπλάσωσι, καὶ οὐ μόν-
 ον, ἀλλὰ καὶ εἰς πάντα τὰ ἔθνη, καὶ μάλιστα τὸ τότε σφώ-
 ρατον ἑλληνικόν, ἐν μέσῳ μάλιστα μυρίων διωγμῶν, τὴν ὑπαρ-
 ξιν αὐτοῦ, τὴν οὐράνιον διδασκαλίαν, καὶ τὰς ὑπὲρ φύσιν ἐνεργεί-
 ας διὰ μόνου τοῦ κηρύγματος πιστευτὰ νὰ καταστήσωσιν;
 Οἱ ἀπάστολοι οὔτε ὑλικὴν δύναμιν εἶχον, ὥστε τὴν πίστιν νὰ ἐ-
 πιβάλλωσιν· οὔτε πλοῦτη καὶ ἡδονὰς καὶ δόξας ὑπερχοῦντο τοῖς
 προσερχομένοις, τοῦναντίον μάλιστα προὔτρεπον εἰς πενίαν, καὶ
 ἡδονῶν στέρησιν καὶ ἀπάρνησιν τοῦ κόσμου καὶ ἐκυτῶν· ὥστε
 οὐδὲ νὰ δελεάσωσιν ἡδύνατο. Εἰ δὲ ὀλίγοι τοιαύτης τάξεως καὶ
 σημασίας ἄνθρωποι, ἀπὸ μόνης τῆς ἰδίας φαντασίας καὶ δυνά-
 μεως, ἀπὸ μόνων τῶν παρ' αὐτοῖς ἐλαχίστων ἀφαιρῶν, τοσοῦτον
 ἐξέλειον τύπον, τοσοῦτον πάγκολον εἰκόνα συνέλαβόν τε καὶ

πᾶσι παρέστησαν, πρὸς ἣν καὶ αὐτοῦ τοῦ δαιμονίου Πλάτωνος
 ἡ γονιμωτάτη φαντασία καὶ μάλιστα πεφωτισμένη διάνοια ἤθε-
 λον διγυγιάσῃ καὶ ἀφρασίᾳ κατασχεθῆ, τοῦτο ἤθελεν εἶναι θυμῶ
 ὑπὲρ πᾶν θυμῶ μείζιστον καὶ ἀκαταληπτότατον. Ἄρα ὁ Χρι-
 στὸς εἶναι θεόπεμπτος ἡμῶν λυτρωτῆς, θεῖα δὲ δύναμις τὴν εἰς
 αὐτὸν πίστιν ἐξήπλωσεν. Οἱ ὀλίγοι οὗτοι, ἀλλ' ἰσχυρότατοι καὶ
 πᾶσιν ἀνθρώποις καταληπτότατοι, λόγοι ἀρκούσι· πᾶσαν περὶ
 τούτου ἀμφιβολίαν νὰ σοῦ ἐκβάλωσιν· ἂν ὅμως ὑπολείπηται σοι
 ἔτι ἔγνος αὐτῆς, τότε μετριοφρονῶν μελέτησον ἀπροκαταλήπτως
 τὰς ἱερὰς Γραφὰς καὶ ἐξετάσον φιλοσόφως τὸν ἔθρωπον καὶ τὰς
 ἀσθενείας αὐτοῦ, αὐτὸ δὲ τὸ ὕψος τῶν ὑπὸ πρώτου τοῦ Σωτῆρος
 κηρυχθεισῶν ἐπὶ γῆς ἀληθειῶν καὶ ἐντολῶν καὶ αὐτὴ ἡ ἀγιότης
 τοῦ ταῦται· ἀκολούθησον ἐπὶ γῆς βίου καὶ θανάτου αὐτοῦ, ἅτινα
 μετ' ἐκπλήξεως θέλεις παρατηρήσῃ, ἀδύνατον εἶναι νὰ μὴ κινή-
 σωσι καὶ πείσωσιν ἐξ ὀλοκλήρου καὶ σὲ καὶ πάντα λογικὸν ἄν-
 θρωπον περὶ τῆς θειοτήτος καὶ οὐρανίας τοῦ Χριστοῦ ἀποστο-
 λῆς, πᾶσαν δὲ ν' ἀποκρούσωσι σκευωρίας καὶ πλάνης ἐπὶ ἀν-
 θρωπίνῳ σκοπῷ ὑπόνοιαν. Διὰ τοῦτο πλείονας λόγους εἰς τὸ
 πιστεῦσαι οὔτε οἱ πάλαι πατέρες ἡμῶν ἀπήτησαν, οὔτε οἱ πάλαι
 πατέρες πάντων τῶν νῦν Χριστιανικῶν τῆς Εὐρώπης ἐθνῶν,
 οἱ οὐκ αὐτόπται οὐδὲ αὐτήκοοι τῶν περὶ τὸν Σωτῆρα ἡμῶν γε-
 νόμενοι. Πλάνη ἐνταῦθα ἀδύνατον ἦτο νὰ εἰσχωρήσῃ διότι τίς
 ἐξέφρων ἠθελε ποτε παραδεχθῆ, ὅτι μυριάδες ἀνθρώπων, ἐν οἷς
 καὶ ἔξοχοι σοφοὶ καὶ τὸ ἀληθὲς διγυγῶναι ἱκανοί, τυφλῶς τῇ
 πλάνῃ ἠκολούθησαν; ἢ ὅτι πάντες ἐκεῖνοι συνώμοσαν τὰ τέκνα,
 τοὺς ἀπογόνους, τὰ ἔθνη ὀλόκληρα αὐτῶν νὰ πλανήσωσιν; Ἐπί-
 στευσαν λοιπὸν οἱ πιστεύσαντες διὰ τὴν ἀκαταμάχητον τῆς ἀ-
 ληθείας δύναμιν.

Τὸ τῆς θρησκείας χροῖμα εἶναι ἱερώτατον καὶ ὑπὲρ πᾶν ἄλλο
 ἐνδιαφορώτατον τῆς διηγετικῆς ἡμῶν μερίμνης καὶ μελέτης ἀντι-
 κείμενον, ὡς ἀποβλέπον οὐ μόνον εἰς τὴν ἐνταῦθα πρόσκαιρον
 ζωὴν, ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν αἰωνίαν ἡμῶν ἀποκατάστασιν, ὅθεν περὶ
 αὐτῆς δὲν πρέπει ἀσεβῶς τις ν' αὐτοσχεδιαζῇ. Διὰ ταῦτα μὴ
 παραπειθῶ ἑσθίως ἐκ τῶν ὑπὸ τῶν πάλαι αἱρετικῶν καὶ τῶν
 σημερινῶν ὑπερκριτικῶν τολμωμένων εἰς πολλὰ γραφικὰ χωρία
 τρομερῶν στρεβλώσεων καὶ παρερμηνεύσεων ἐπὶ τῷ ἐνόχῳ μὲν,
 ἀλλ' ἀνεφίκτω σκοπῷ τοῦ καταστρέψαι τὴν τοῦ Χριστοῦ καὶ

τῆς πίστεως αὐτοῦ θεϊότητα, περιποιῆσαι δ' ἑαυτοῖς μὲν περι-
 τῆς σοφίας ἀζηλον κλέος, ταῖς δὲ σφραδζούσαις αὐτῶν ὄμματις
 ἐλευθέρων ἔκχυσιν· μηδὲ πρᾶγος εὐκόλως εἰς καταφρόνησιν τῶν
 πανσέπτων πατριῶν, σωτηριῶν εἰς σύμπαν τὸ ἀνθρώπινον γένος
 ἔργω δεδειγμένων, ἐκ τῆς θρυλουμένης θαυμασίας, δὴθεν δυνά-
 μεως νεωτέρων ἠθικῶν καὶ κοινωνικῶν συστημάτων, ἐπὶ μόνου
 τοῦ ὀρθοῦ λόγου ἐπερειδομένων, ἀλλ' ἐν κοινωνίαις ὀλοκλήροις
 οὐκ ἔδωκεν ἀποπειράμενον. Ὁ τὴν ἱεράν τῶν πατέρων ἡμῶν θρη-
 σκεῖαν διὰ τοιούτων μέσων νὰ καταστρέψῃ ἀποπειρώμενος, δι-
 πως ἀντιεσάγαθῃ οὐκ ὀρθοῦ λόγου, ἀλλ' ἐστρεβλωμένης φαν-
 τασίας ἀποκυήματα, φαίνεται μοι ὅμοιος ἀνθρώπων, ὅστις διὰ
 λίαν ἀσθενῶν τῶν αὐτοῦ δυνάμεων ἀποπειράται νὰ ἐκρίζωσῃ
 δένδρον πανάρχαιον, οὗ ἡ μὲν κορυφή εἶναι οὐρανομήκης, ὁ δὲ
 κορμὸς ἀπερίμετρος, αἱ δὲ ρίζαι ἐξικουῦνται εἰς τὸ κέντρον τῆς
 γῆς, οἱ δὲ βαθύσκιτοι κλάδοι Ἀνατολὴν καὶ Δύσιν σκιαζοῦσι. Βε-
 βραῖως ἡ θρησκεία, ἐξ ὕψους ἀντείλας ἡμῖν τοῖς ἐν τῷ πο-
 λυκυμάντῳ τοῦ βίου πελάγει χεμαζόμενοις φεινὸς ἀστήρ, δι-
 πως διὰ τρομερῶν ὑφάλων καὶ σκοπέλων εἰς τὸν εὐδίων καὶ ἀ-
 τάρχον τῆς σωτηρίας λιμένα καταουδοῖ, δὲν καταστρέφεται,
 καταστρέφεται ὅμως ἡ ἠθικὴ τοῦ λαοῦ συνειδήσις, διασείεται
 ἡ θρησκευτικὴ πεποιθήσις καὶ τὸ γνήσιον φρόνημα διαφθείρεται·
 ὁ δὲ κακὰ φρονῶν πάντως ἀκόλουθα καὶ πράσσει. Ὡστε ὁ ἐν δ-
 νόματι τοῦ ὀρθοῦ λόγου τοιαῦτα εἰσηγούμενος τείνει εἰς κατα-
 στροφήν, ἀλλ' οὐκ εἰς οἰκοδομήν. Θέλεις τώρα καὶ τὸ ὕψος
 τῶν θεῶν τοῦ Σωτῆρος ἠθικῶν διδασμάτων νὰ ἐκτιμήσῃς; Πι-
 ράει ταῦτα πρὸς τὰ τῶν ἀνθρώπων ἠθικὰ ἀξιώματα. Τίς ἡ ποτὲ
 πάσας τὰς ἀρχαίας κοινωνίας διέπειρα ἠθικὴ; Θεωοῖα καὶ πρά-
 ξει πανταχοῦ ἐφηρμόζετο τὸ τοῦ μὲν φίλους εὖ ποιεῖν, τοὺς
 δ' ἐχθροὺς ἀμύνεσθαι. Ἀλλὰ τοῦτο τί ἄλλο εἶναι, ἢ ὑπερφι-
 λαυτίας καὶ συμφέροντος ἠθικὴ; Διὰ ταῦτα, ὅτε τὸ πρῶτον ὁ
 ἐνάρετος Σωκράτης ἐκήρυξε τὸ μῆτε φίλους, μῆτ' ἐχθροὺς ἀδι-
 κεῖν, προτιμᾶν δὲ μᾶλλον ἀδικεῖσθαι ἢ ἀδικεῖν, ὁ κόσμος ὅλος
 ἐξεπλάγη διὰ τὸ ὕψος τῆς ἠθικῆς αὐτοῦ. Ἀλλ' ὅμως πόσον ἀ-
 πολέιπεται καὶ αὕτη τῆς τοῦ Σωτῆρος, τοῦ καὶ αὐτοὺς τοὺς ἀ-
 δικουῦντας καὶ μισοῦντας ἡμᾶς εὐεργετεῖν καὶ εὐλογεῖν ἐντελα-
 μένου, καὶ οὐ μόνον, ἀλλὰ καὶ ἔργω ἐπὶ τοῦ σταυροῦ ὑπὲρ τῶν
 σταυρωτῶν αὐτοῦ εὐχομένου. Τίς δὲν ἀναγνωρίζει ἐν τούτοις

τὴν ὑπεράνθρωπον διδασκαλίαν, τὴν θεῖαν ἀληθῶς ἠθικὴν;
 Ἴδου διὰ τί κατὰ μυριάδας ἀμα κηρυσόμενον ἀπεδέχοντο
 τὸ Εὐαγγέλιον, καὶ ταῦτα ἐγκόσμιον μὲν ἀγαθὸν οὐδὲν, θλίψεις
 δὲ καὶ στενοχωρίας ἐπικυγελλόμενον. Ἴδου διὰ τί μυριάδες μαρ-
 τύρων τὸ ἴδιον αἶμα ἀφειδῶς ὑπὲρ Χριστοῦ ἐξέχευαν. Ἴδου διὰ τί
 ἅπας ἐκεῖνος ὁ κλεινὸς τῶν ἱερομαρτύρων καὶ θεοφόρων πατέ-
 ρων θίασος, Ἀθηναγόρας, καὶ Ἰουστῖνοι, καὶ Ὠριγένας, καὶ Κλή-
 μεντες, καὶ Βασίλειοι, καὶ Γρηγόριοι, καὶ Χρυσόστομοι, καὶ Ἀ-
 θανάσιοι καὶ Κύριλλοι ἀσμένως τὴν κατὰ Χριστὸν ἀλήθειαν
 ἠσπασάντο καὶ λόγῳ καὶ γραφίδι ἐστήριξαν. Ἴδου διὰ τί οἱ τὸν
 νοῦν ἐμβριθέστεροι τῶν νεωτέρων χρόνων ἄνδρες, Βάκωνες, καὶ
 Λεϊβνίτιοι, καὶ Πασχάλοι, καὶ Νεύτωνες καὶ Ναπολέοντες μεθ' ὑ-
 ποκλίσεως αὐτῇ ὑπέκυψαν. Καὶ αὐτὸς δὲ ὁ ἐκ συστήματος τοῦ
 Χριστιανισμοῦ πολέμιος Ῥουσόσ, ὑπὸ τῆς ἀληθείας καταναγ-
 καζόμενος, ἐξεστόμισεν, εἰ ὁ βίος καὶ ὁ θάνατος τοῦ Σωκρά-
 τους εἶναι ἴδια σοφοῦ, ὁ βίος καὶ ὁ θάνατος τοῦ Χριστοῦ εἶναι
 ἴδια Θεοῦ. Τελευταῖον καὶ αὐτὰ τὰ θεῖα τῆς τοῦ Χριστοῦ πί-
 στεως εἰς τε τὸν ἄνθρωπον καὶ εἰς τὴν κοινωνίαν ἀποτελέσματα
 ὑπ' ὄψιν λαβῶν, ὅσον ἰσχυρογνώμων καὶ σκληροτράχηλος κἂν
 ἦσαι, δὲν δύνασαι, ἢ νὰ ὁμολογήσῃς τὴν τοῦ Χριστοῦ θεϊότητα·
 τότε δὲ τῷ ἄνωθεν φωτὶ ἀιφνηδῶς φωτισθείς, καὶ ἱερῶν συναισθη-
 μάτων ἐμφορηθείς, θέλεις σπεύσῃ νὰ κάμψῃς γόνου ἐνώπιον τῆς ἀγίας
 Τριάδος, καὶ εὐσεβῶς νὰ προσκυνήσῃς καὶ ἐνθέρωμινά νὰ λατρεύσῃς
 αὐτήν. Τίς ἄλλος παρὰ τὴν θεῖαν τῆς τοῦ Χριστοῦ πίστεως
 δύναμιν κατήργησε τὴν πάλαι καὶ ὑπὸ τῶν σοφωτάτων ἀνδρῶν
 ὡς κατὰ φύσιν κηρυσμένην τοῦ ὁμοίου δουλείαν καὶ εἰσθήγαγε
 μεταξὺ πάντων τῶν ἀπὸ Ἀδάμ τὴν ἐσότητα; Τίς ἀνύψωσεν εἰς
 ἴσην τῷ ἀνδρὶ ἀξίαν τὴν ὄλωσ ἐξηυτελισμένην γυναῖκα; Τίς
 ἀνείλε τὴν τοῦ πατρὸς ἐπὶ τῶν τέκνων ζωῆς καὶ θανάτου ἐξου-
 σίαν; Τίς τὸν ἄνθρωπον καὶ τὴν κοινωνίαν αὐτοῦ ἠθικῶς ἀνεκαί-
 νούργησε. Πόθεν ἄλλοθεν ἡ σημερινὴ εἰς τε τὰς τέχνας καὶ ἐ-
 πιστήμας καὶ τὸν πολιτισμὸν ἐκπληκτικὴ τῶν χριστιανικῶν ἐ-
 θνῶν πρόοδος; Πόθεν ἡ τοσαύτη παρ' αὐτοῖς τῶν ἠθῶν ἡμερότης,
 καὶ διὰ συνεταιριῶν ἐπὶ κοινῷ ἀγαθῷ σύμπραξις, καὶ κοσμοπο-
 λιτικὴ τάσις, καὶ κατὰ τὰς παγκοσμίου ἐπιμιξίας δεῖ μᾶλλον
 ἐπαυξάνομένη εὐκολία καὶ ἀσφάλεια, καὶ ἡ πρὸς φωτισμὸν καὶ
 ἐκπολίτισιν καὶ τῶν ἔτε ἐν τῷ σκότει τῆς ἀσεβείας καὶ βερβα-

ρότητα ἠλακόντων τῶν ἱερῶν Γραφῶν δι' ἐκτεταμένων ἑταί-
ριῶν, καὶ πολλῶν κατ' ἔτος ἑκατομμυρίων καὶ μεγάλων ἀγῶνων
καὶ κινδύνων ἐν μέσῳ αὐτῶν διάδοσις; Ἀλήθεια ἂν μὴ ἦναι ἡ
τοιούτη θρησκεία, οὐδεμία ὑπάρχει ἀλήθεια. Παρ' ἑμοὶ αὕτη
εἶναι ἡ μόνη ἀλήθεια καὶ τοῦ Θεοῦ ἀξία θρησκεία, ἥτις ἐδίδαξεν
ἡμᾶς, ὅτι πάντες εἴμεθα τέκνα τοῦ αὐτοῦ οὐρανοῦ πατρὸς καὶ
ἀδελφοί, καὶ ὅτι ὑπὲρ πάντων μὲν ὄν θρῆσκουμεν αὐτὸν τὸν τὸ ζῆν
ἡμῶν καὶ πᾶν ἀγαθὸν δωρησάμενον κοινὸν πατέρα ἡμῶν ἀγαπῶμεν
καὶ νὰ λατρεύομεν, ἀλλ' ὅτι ἡ πρὸς αὐτὸν ἀγάπη οὐδὲν χωρίζε-
ται ἀπὸ τῆς πρὸς τοὺς ὁμοίους ἡμῶν, εἰς ὅποιονδήποτε ἔθνος, ἢ
χώρον, ἢ θρησκείαν ἢ ἀνῆκωσί' πρὸς τοὺς ὁμοίους οὐ μόνον γο-
ναί, ἀδελφοί, πατέρες, οἰκείους, συμπολίτας, διμηθεῖς, ἀλλὰ καὶ
ὄλως ξένους καὶ δι' οὐδενὸς ἡμῶν δεσμοῦ συνδεδεμένους πάντα ἐ-
κάστοτε τὰ ἐκ τῶν διαφόρων ἡμῶν σχέσεων καθήκοντα ἐπίσης
προθύμως καὶ ἐθελουσίως πληροῦντες, τὸ πρὸς τὸν Θεὸν καθῆ-
κον πληροῦμεν, αὐτὸν τὸν ὑπέρτατον τοῦ παντὸς δημιουργὸν
καὶ κυβερνήτην λατρεύομεν. Διὰ τοιούτων εὐσεβείας, ἀφοσιώσεως
καὶ αὐταπερησέως φρονημάτων, συναισθημάτων καὶ βουλημά-
των τὸν πρόσκαιρον τοῦτον βίον ἀπὸ τοῦ λίκνου μέχρι τοῦ τά-
φου διαρκούντες, καὶ διὰ πάσης ἀρετῆς καὶ κατὰ πάντα τρό-
πον χορησῶμεν καταστάνας ἐκυτοῖς τε καὶ τοῖς ὁμοίοις καὶ κατὰ
τὸ ἐνὸν εὐδαίμονες, τῷ δὲ Θεῷ ὅσον οἶδαν τε ὅμοιοι καὶ φίλοι,
εὐσέμιοι· τότε δυνάμεθα προσδοκᾶν καὶ ἦν ἡ φεικὴ τῆς θρη-
σκείας λαμπρὰς προσφίξει τοῖς φροθυμοῦσι τὸν Θεὸν καὶ τὸ ἀ-
γαθὸν ἐργαζόμενοι πέραν τοῦ τάφου μακρὰν ἐσσεὶ ὑπαρξίν.

Φίλοι συμπολίται, εἶπον, ὅτι πανταχοῦ μαστίζουσιν ἡμᾶς
ἴδια καὶ κοινὰ κακὰ δι' ἄλλειψιν τῆς προσηκούσης ἠθικῆς μορ-
φώσεως, καὶ μάλιστα τῆς θρησκευτικῆς ἀνατροφῆς· κατέλεξα τὰ
πρὸς ἡθιοποίησιν μέσα, ὧν ἀποτελεσματικώτατον ἡ θρησκεία·
ἤλεγξα τὴν πλάνην, ὅτι διὰ τοῦ ὀρθοῦ λόγου καὶ ἀνευ θρη-
σκείας μορφυταί τις ἐντελῶς δίκαιος καὶ ἐνάρετος καὶ κοινωνία
συγκροτεῖται εὐδαίμων, δεῖξτε τὴν φύσιν καὶ τὴν ἀνάγκην τῆς
θρησκείας, τὸν δὲ διὰ τὰ μυστήρια ἀρνούμενον αὐτὴν εἰς τὸν
ὄρθον λόγον τιμῆν οὐ περιποιούντα, παρεκβάς καὶ εἰς τὰ κα-
ταναγκάζοντα πάντα λογικὸν οὐρανόπεμπτον τὴν τοῦ Χρι-
στοῦ θρησκείαν νὰ ὁμολογήσῃ. Ἀφ' οὗ δὲ πρῶτοι οἱ τῶν τότε
σφώταται· πάλαι πατέρες ἡμῶν τὴν τοῦ Χριστοῦ πίστιν ἐνθου-

σιωδῶς ἠπάσαντο καὶ λόγῳ καὶ γραφίδι ἀνέπτυξαν καὶ ἐστή-
ρισαν, ταύτην δὲ σὺν τῇ γλώσσῃ ὡς κύριον ἐθνικὸν γνώρισμά
εἰς τὰ τέκνα καὶ εἰς τοὺς ἀπογόνους αὐτῶν μέχρις ἡμῶν παρέ-
πεμψαν, πρέπει τώρα ἡμεῖς, ἐπισημένοι πρὸς ξενικά καὶ ἐκ-
φυλὰ φαντασικοκλήματα καὶ ἐθίσματα, τὸ πατροπαράδοτον
τοῦτο κειμήλιον νὰ περιφρονήσωμεν καὶ τὴν θαυμαστὴν αὐτοῦ
δύναμιν εἰς τὴν ἠθικὴν τῶν τέκνων ἡμῶν οἰκοδομήν καὶ τὴν ἐθνι-
κὴν κατάρτισιν νὰ παραγνωρίσωμεν; καὶ δὲν ἠθέλομεν πράξη
πάντων κίκιστα, ἀφ' οὗ ἐν καιροῖς ἀντιξοῖς καὶ χλιπεῖς ἐκ
τῆς θρησκείας κατὰ πρῶτον καὶ ἔπειτα ἐκ τῆς ἐθνικῆς γλώσ-
σης καὶ παιδείας παρκαυθίσαν καὶ ἐνίσχυσιν πρὸς τὰ δεινὰ ἀρῶ-
μενοι τὴν ἐθνικὴν συνείδησιν διεσώσωμεν καὶ ἐν τούτοις ὑπάρχο-
μεν ἔτι καὶ ἔθνος ἐσμέν, τώρα ὡς ἀρχαῖα ταῦτα καὶ ἔωλα νὰ
περιορῶμεν καὶ νὰ ἐκφυλιζώμεθα; Μὴ πρὸς Θεοῦ ἀνασώσωμεθα
τοὺς εὐγενεῖς τούτους τοῦ ἔθνους ἡμῶν χαρακτῆρας, ἐφ' οἷς ποτε
δικαίως ὑπερηφανεύομεθα, ἀγνωμόνως τώρα νὰ διαφθειρώμεν καὶ
εὐκλεῶν προγόνων ἀκλεῖς ἀπόγονοι καὶ χλεύη καὶ κατάγελως
τοῖς πᾶσι νὰ κατασῶμεν· ἀλλ' εἴπερ ποτε ἐπιμελῆ χρῆσιν· τῆς
ἐθνικῆς γλώσσης καὶ παιδείας εἰς τὰ τέκνα ἡμῶν ποιησάμενοι,
τρέφωμεν αὐτὰ συγχρόνως καὶ διὰ τῆς ὑγιούς τροφῆς τῆς
κατὰ Χριστὸν πίστεως, ποτιζώμεν διὰ τῶν καθαρῶν ναμάτων
τῆς ὀρθοδοξίας, ἀνωθεν δὲ καταβήσεται ἐπ' αὐτὰ φωτισμὸς
καὶ δύναμις εἰς γνώσιν καὶ πράξιν πάντων ὧν θρῆσκουσιν εἰδέ-
ναι καὶ πράσσειν πρὸς τὸν τρισυπόστατον τῶν πατέρων ἡ-
μῶν Θεόν, καὶ πρὸς ἐαυτοὺς· καὶ πρὸς τοὺς ὁμοίους, εἰς ἀπαλ-
λαγὴν ἀφ' ὧν πάσχομεν, εἰς κτῆσιν ὧν προσδοκῶμεν καὶ εἰς ἐ-
θνικὴν πρόοδον καὶ εὐδαιμονίαν. Τὰ μαστίζοντα ἡμᾶς καὶ ἐξώ-
θεν καὶ ἔσωθεν κακὰ ὑπερεπλέονασαν, πρὸς ἃ ὅπως ἀντιστῶμεν,
ἀνάγκη ἡμῖν δι' εὐσεβῶν, ἠθικῶν καὶ ἐθνικῶν ἀρχῶν καὶ φρονη-
μάτων νὰ συγκροτηθῶμεν. Ἄλλοι πολλῶν κρείσσονες τοῖς ἄλλοις
ὁμογενεῖς σύμβουλοι· ἐγὼ δὲ μετὰ φιλοπάτριδος θαρρόους παθ-
ρησιαζόμενος, ἐξορκίζω ὑμᾶς, φίλτατοι συμπολίται, εἴπερ ποτε
τώρα ὑπὲρ τῶν κοινῶν συμφερόντων ὁμολογήσαντες σπουδαίως νὰ
ἐπιλαβώμεθα τῆς ἠθικῆς τῶν φιλάτων ἡμῶν μορφώσεως, τῶν τε
ἄλλων μέσων τὴν προσήκουσαν χρῆσιν ποιούμενοι καὶ δὴ καὶ
τοῦ πάντων κρατίστου τῆς θρησκείας, ὅπως τάχιον τὰ καταμά-
στιζοντα ἡμᾶς κακὰ ἀπωσάμενοι, ἀνορθωθῶμεν καὶ τὴν τεθλιμ-

μέναν πατρίδα παρκαμυθήσωμεν. Ὁ παρών κειρὸς μονονουχῆ φωνῆν ἀφίεις εἰς τοῦτο προτρέπει ἡμᾶς. Ἴδου νέχ κατὰ τὴν Ἀνατολὴν ἤρξατο ἐποχὴ, ἐποχὴ φώτων καὶ προόδου, ἐν ἣ πᾶσαι αἱ ἐθνικότητες αἱ ὑπὸ τὰ σκῆπτρα τοῦ τῶν φώτων προστάτου καὶ πάσης προόδου εἰσηγητοῦ Σουλτάνου Ἀβδουλ Ἀζίζ ἐναμιλλῶς ἀγωνίζονται κατὰ πάσαν διέθυσιν νὰ προοδεύωσιν. Ἡμεῖς δὲ τὴν ἐθνικὴν γλώσσαν καὶ παιδείαν καὶ τὴν καθάραν ὀρθοδοξίαν, ἐκ πατέρων κληρονομήσαντες, μέσα, δι' ὧν καὶ ἄλλα ἔθνη θαυμασίως προώδευσαν, πολὺ μᾶλλον δυνάμεθα ἐν τῷ ἐνδόξῳ τούτῳ σταδίῳ πάντας νὰ παραδράμωμεν. Παύτωμεν λοιπὸν τὴν προσήκουσαν τῶν ὑπαρχόντων μέσων χρῆσιν εἰς τὴν διανοητικὴν καὶ ἠθικὴν ἡμῶν κατάρτισιν καὶ ἐθνικὴν μόρφωσιν. Αὐτὸ τοῦτο ὑπὲρ τῆς γενεθλίου γῆς ποθοῦντες καὶ οἱ ἐν ἄλλοδαπαῖς χώραις πάντων τῶν ὑλικῶν καὶ πνευματικῶν ἀγαθῶν τοῦ προηγμένου πολιτισμοῦ ἀπολαύοντες συμπολιταὶ ἡμῶν διὰ γενναίων κατ' ἔτος χρηματικῶν βοηθημάτων ὑποστηρίζουσι τὴν τῆς χιλικῆς νεολαίας ἐκπαίδευσιν καὶ ἡτοποίησιν καὶ τῆς νεολαίας προσδοκῶσιν ὅσον τάχιστα νὰ ἴδωσι τὴν εἰς τὰ καλά μαθήματα καὶ τὰ χρηστὰ ἦθη προκοπὴν. Πρὸς τὰ φιλοπατρίδα τῶν εὐγενῶν τούτων γόνων τῆς Χίου αἰσθημάτων ἀντιφιλοτιμούμενοι καὶ οἱ ἐνταῦθα συμπολιταὶ εἴπερ ποτε κατὰ τὸ ἐνεστώ: ἔτος γενναίως συνέδραμον εἰς τὰ παρ' ἡμῶν ἐκπαιδευτήρια, ὧν ὁ διανοητικὸς καρπὸς πέποιθα, ὅτι καὶ πάλιν θέλει συγκομιεθῆ εὐχάριστος. Ἐφ' ἡμῖν κείται, φίλοι συμπολιταὶ, ἐπίσης εὐχάριστον ταχέως νὰ ἀρεψώμεθα καὶ τὸν τῆς ἠθικῆς μορφώσεως, ἢ προσλάβωμεν καὶ τὸ ἰσχυρότατον ἀπὸ τῆς θρησκείας βοήθημα, ἐξ ἀπαλῶν ὀνύχων ἐκτρέφοντες τὰ τέκνα ἡμῶν ἐν τῷ φῶδι τοῦ Θεοῦ καὶ ἐν πάτῃ χριστιανικῇ ἀρετῇ. Τότε δέ, πρὶν ἔτι κλεισθῶσιν οἱ ὀφθαλμοὶ ἡμῶν, θέλωμεν ἐπίδειξι ἀνισταμένην ἐκ τῶν ἐνταῦθα ἐκπαιδευμένων παιδῶν γενεὰν εὐσεβῆ, πεφωτισμένην, χρηστοτήτη, φιλεργόν, οἰκονόμον, ὁμονοοῦσαν, ἐκ ζήλου ὑπὲρ τοῦ κοινοῦ ἀγαθοῦ διαφλεγόμενην, προκόπτουσαν ἐν πᾶσι καὶ τὴν πεπτωκυῖαν πατρίδα ἐκ τῆς πτώσεως ἀνεγείρουσαν. Γένοιτο!

Ἐν σελ. 14: στίχ. 8 γραπτέον εὐσεβοῦντων.

ΕΚΘΕΣΙΣ

πρὸς τῶν ἐξετάσεων τοῦ ἐν Χίῳ
γυμνασίου κτλ.

Ἡ Ἀνατολή, ὡς ἐκ θεοῦς λιθάργου ἐξυπνισθεῖσα, ἤρχισεν ἤδη νὰ αἰσθάνηται τὴν ἀνάγκην τῆς ἐκπαίδευσως, πᾶσαι δὲ αἱ κατὰ τὴν ὀθωμανικὴν αὐτοκρατορίαν ἐθνικότητες ἐναμιλλῶς ἀγωνίζονται πρὸς σύστασιν σχολείων καὶ τελειοποίησιν αὐτῶν, ἐκ τῆς ἐξαπλώσεως τῶν φώτων πολὺ εὐλόγως προσδοκῶσαι ν' ἀποκτήσωσιν ὅσα ἔτι στεροῦνται ὑλικά καὶ πνευματικά τοῦ πολιτισμοῦ ἀγαθὰ καὶ τὴν κοινὴν εὐημερίαν καὶ εὐδαιμονίαν νὰ ἐπιταχύνωσιν.

Ἐν τῇ πνευματικῇ ταύτῃ κινήσει πολὺ εὐχάριστον εἶναι, ὅτι τὸ φύσει εὐφυὲς καὶ φιλομαθὲς ἡμῶν ἔθνος, μεθ' ὅλην τὴν ἔλευσιν τῶν ὑλικῶν μέσων, φιλοτιμεῖται νὰ προπορεύηται καὶ μηδενὸς ὑστερον νὰ μένη. Τὰ ἐν ταῖς πόλεσι, κωμωπλέσι καὶ ἐν αὐτοῖς ἔτι τοῖς χωρίοις τῆς ὀθωμανικῆς αὐτοκρατορίας δαπάνη τὸ πλεῖστον τῶν ὁμογενῶν κοινοτήτων καὶ ἐξ ἑράνου ἰδρυμένα καὶ καθ' ἑκάστην ἰδρυόμενα προκαταρκτικὰ καὶ τῆς μέσης ἐκπαίδευσως σχολεῖα, διὰ μεγάλων προσπαθειῶν αἰεὶ μᾶλλον τελειοποιούμενα καὶ ὠριμωτέρους τοὺς καρποὺς παράγοντα, μαρτυροῦσι τρανῶς τὰ λεγόμενα.

Μεταξὺ δὲ τῶν ἄλλων, ὅσα συντελοῦσιν εἰς τὴν τελειοποίησιν καὶ πρόδον τῶν περὶ ὧν ὁ λόγος ἰδρυμάτων, εἶναι καὶ αἱ κατ' ἔτος δημόσια ἐξετάσεις καὶ ἡ δημοσίευσίς τοῦ ἀποτελέσματος αὐτῶν μετὰ τῶν ἀναγκαίων στατιστικῶν πληροφοριῶν περὶ τῆς καταστάσεως αὐτῶν. Διότι αἱ δημοσίευσίς τῆς τε προόδου καὶ τῶν ἀναγκῶν αὐτῶν, ἐν ᾧ ἐγείρουσι τὴν ἀμιλλαν εἰς διδάσκοντας καὶ διδασκόμενους, ἀμείβουσι κατὰ τινα τρόπον διὰ

της ευχαριστήσεως τοῦ δαπανῶντος καὶ μογθοῦντος· εἰς ἴδρυσιν καὶ ὑποστήριξιν τῶν ἐκπαιδευτηρίων, αὐξάνουσι τὸν πρὸς τὰ καλὰ ζῆλον καὶ τὰς πρὸς ἄρσιν τῶν ἐμποδίων καὶ ἀναπλήρωσιν τῶν ἐλλειπόντων θυσίας· καὶ προσπαθείας καὶ, τῶν εὐκολιῶν πολλαπλασιαζομένων, ἢ ἀνάπτυξις τῆς νεολαίας, κατὰ τὴν κοινὴν εὐχὴν καὶ προσδοκίαν, αἰεὶ μᾶλλον ἐπὶ τὰ πρόσω χωρεῖ.

Ἀπὸ τοιούτων σκέψεων ὀρρωμένη καὶ ἡ Ἐφορρία τῶν δημοσίων σχολείων τῆς πολυπαθοῦς μὲν, ἀλλ' αἰετοτε τὰ γράμματα καὶ τὰς μαθήσεις τιμώσης Χίου, καὶ ἅμα θέλουσα νὰ πληροφωρήσῃ τοὺς ἐκ τῆς ἄλλοδαπῆς γενναίως τὴν παρ' ἡμῶν ἐκπαιδεύσιν ὑποστηρίζοντας φιλοστέργους υἱοὺς τῆς Χίου, κατὰ πόσον τὰ παρ' αὐτῶν καταβλήμενα χρήματα εἰς τὸν καταβλήθοντα σκοπὸν χρησιμεύουσι, δημοσιεύει καὶ ἐφέτος τὴν συνήθη περὶ πάντων τούτων ἔκθεσιν.

Ἀναμιμνήσκουεν καὶ αὖθις τοὺς φιλοκάλους ἡμῶν ἀναγνώστας, ὅτι ἐκ τῶν ὑπὸ τῆς κεντρικῆς Ἐφορίας ἐφρουρουμένων καὶ εἰς τὰς δημοσίας ἐξετάσεις ὑποβεβλημένων χιαικῶν ἐκπαιδευτηρίων, περὶ ὧν ὁ λόγος ἐνταῦθα, εἰς μὲν τὴν προκαταρκτικὴν ἐκπαιδεύσιν ἀνήκουσι

α.) Τὰ δύο τῆς χώρας ἀλληλοδιδασκτικὰ τῶν ἀρξένων καὶ τὸ τοῦ Κάμπου τρίτον, ὧν ἐν ἑκάστῳ δύο διδάσκαλοι διδάσκουσι·

β.) Τὸ παρθενγωγεῖον τῆς Χώρας, ἀλληλοδιδασκτικὸν κατ' ἀρχάς, ὕστερον δὲ προσλαβὸν καὶ τετμημ. νηπιακὸν καὶ βιβλιοθηκονόμικον τὰς τάξεις ἑλληνικοῦ σχολείου, πέντε ἔχον τοὺς διδασκάλους· καὶ τὸ παρθενγωγεῖον τοῦ Κάμπου μετὰ δύο διδασκάλων·

Εἰς δὲ τὴν μέσθην

α.) Τὸ ἐν τῇ Χώρᾳ καὶ ἐκ τῶν τριῶν τάξεων συγκεκροτημένον ἑλλ. σχολεῖον, ἐν ᾧ διδάσκουσι πάντα τὰ μαθήματα διδασκάλου τέσσαρες·

β.) Τὸ ἐν τῇ Χώρᾳ καὶ ἐκ τῶν τεσσάρων τάξεων ἀπρητισμένον γυμνάσιον, ἐν ᾧ διδάσκουσι πάντα τὰ γυμνασιακὰ μαθήματα καθηγηταὶ ἕξ συμπεριλαμβανομένου καὶ τοῦ γυμνασιάρχου.

Ἀπὸ τοῦ γυμνασίου λοιπὸν, τοῦ ἀνωτάτου χιαικῶν ἐκπαιδευτηρίου, ἤρχισαν καὶ ἐφέτος, ὡς συνήθως, αἱ δημόσιαι ἐξετάσεις κατὰ τὴν 30 τοῦ παρελθόντος Ἰουνίου, ἡμέραν Δευτέραν. Ἠρχί-

σαν δὲ ἀπὸ τῆς Γ'. τάξεως, διότι οἱ κατὰ τὸ σχολικὸν τοῦτο ἔτος 14 μαθηταὶ τῆς Δ'. προκατασκευάζονταί πρὸς τὰς κατὰ τὸ τέλος τοῦ Αὐγούστου γενησομένης ἀπολυτηρίου ἐξετάσεις. Ἡ ἔναρξις ἔγινεν εἰπέρ ποτε φειδρά καὶ πνηγυρικὴ ἕκαστῆς παρυστίας πασῶν τῶν ἀρχῶν καὶ τῶν ἐπισημοτήτων τοῦ τόπου, καθὼς καὶ πάσης τάξεως καὶ φύλου ἀκρατῶν· διότι εἰς τὴν ἀνοικτήν ἀπὸ πρώτης εὐρύχωρον τοῦ παρθενγωγείου αἴθουσαν, ἐπίτηδες διὰ τὴν ἔναρξιν πύρρεπισμένην, δάφναις δὲ καὶ μυρσίαις, ἀλλὰ καὶ ἐπιγραφαῖς, διαφόροις εἰς τὸ ἑλληνικὸν καὶ τὸ τουρκικὸν κεκοσμημένην, εἶχον συνδράμει λίαν πρὸς πάσης τάξεως καὶ παντὸς φύλου πολῖται πρὸς τοὺς μαθηταὶς τοῦ γυμνασίου καὶ ἑλλ. σχολείου, ἥδη πρότερον παρεχνομένοις. Περὶ τὴν 8 1/2 ὥραν π. μ. παρόντων ἤδη τῶν καθηγητῶν καὶ διδασκάλων, παρεγένοντο ἐφεξῆς οἱ Ἐφροροι, οἱ κύριοι Πρόξενοι καὶ ὁ πανιερώτατος Μητροπολίτης μετὰ τοῦ περὶ αὐτὸν κλήρου. Εὐθὺς τότε προσηγήθη ἡ συνήθη τῆς ἐνάρξεως ἱεροτελεστία καὶ ὁ ἀγιασμός. Ἐν τούτοις ἐνεφανίσθη καὶ ὁ ἐνδιεξότατος τῆς Χίου Δικικητής, ἀνὴρ εὐρωπαϊκῆς παιδείας κάτοχος καὶ θερμὸς προστάτης αὐτῆς, παρακολουθοῦντας ἔχων πάντας τοὺς ἐν τέλει ὀθωμανοὺς καὶ χριστιανοὺς. Τούτων δὲ καταλαβόντων τὰς ὠρισμένας αὐτοῖς θέσεις, προσελθὼν ὁ γυμνασιάρχης κύριος Γ. Συρίας ἐξεφώνησεν ἐν μέσῳ ἄκρας ἡσυχίας τὸν συνδημοσιευόμενον ἠθιοποιὸν καὶ πλήρη θεησκευτικῆς αἰσθημάτων λόγον, ὑπὸ πάντων τῶν παρόντων μετὰ πολλοῦ τοῦ ἐνδιαφέροντος ἀκουσθέντα· ὡς δὲ ἐπαύσατο λέγων πάντες μὲν ἐπεκρότησαν, ὁ δὲ σεβασμιώτατος Μητροπολίτης καὶ συνεχάρη αὐτῷ δημοσίᾳ διὰ τὰ ἐν τῷ λόγῳ ὑγιᾶ φρονήματα, ὧν θερμῶς ἐπιτύξατο τὴν πραγματοποιήσιν παρὰ τοῖς ὁμογενέσιν ὡς σωτήριον.

Μετὰ δὲ ταῦτα ἐκ τῶν 15 μαθητῶν τῆς Γ'. γυμνασιακῆς τάξεως δύο, κατὰ κλήρον ἐξαχθέντες, ἐξητάσθησαν ἐφεξῆς ὑπὸ τῶν καθηγητῶν εἰς τὰ ἐξῆς μαθήματα· δηλ. ἐκ μὲν τῶν φιλοσοφικῶν εἰς τὴν ἐμπειρικὴν ψυχολογίαν· ἐκ δὲ τῶν ἑλληνικῶν εἰς τὸν Αἰσχίνου λόγον κατὰ Κτησιγῶντος, εἰς τὰ Ἡσίοδου Ἔργα καὶ Ἡμέρας καὶ εἰς διὰφορα Θεοκρίτου εἰδύλλια· ἐκ δὲ τῶν λατινικῶν εἰς ἕνα λόγον Κικερωνικὸν καὶ εἰς τὸν Σαλουστιίου πόλεμον κατὰ Ἰουγούρθα. Εἰσαγωγαὶ δὲ καὶ ἀναλύσεις, ὡς καὶ γραμμικαί, ἀρχαιολογικαὶ καὶ ἄλλαι περὶ τὴν ἐριμνείαν

πρατηρήσεις κατέδειξαν τὴν τῶν καθηγητῶν ἰκανότητα· ἐκ δὲ τῶν ἱστορικῶν εἰς τὴν νέαν ἱστορίαν· ἐκ δὲ τῶν γαλλικῶν καὶ ἀγγλικῶν εἰς διάφορα πεζὰ καὶ ἑμμετρα τεμάχια, ἐκ τοῦ πρώτου χειροῦ μεταφέροντες ἐπὶ τοῦ πίνακος τὰ ἑλληνιστὶ ὑπαγορευόμενα εἰς ἑκατέραν γλῶσσαν· ἐκ δὲ τῶν μαθηματικῶν εἰς τὴν γεωμετρίαν· ἐκ δὲ τῶν φυσικῶν εἰς τὴν πειραματικὴν φυσικὴν, πολλὰς θεωρίας αὐτῆς θεμελιώσαντες καὶ δι' ὧν ἔλαμον διὰ τῶν προκειμένων ὀργάνων διαφόρων περιέργων πειραμάτων, ὧν καὶ οἱ λοιποὶ τῆς τάξεως μαθηταὶ μετέσχον. Ἐκ δὲ τῶν ἐπαλλήλων εἰς πάντα τὰ μαθήματα αὐστηρῶν ἐρωτήσεων καὶ τῶν καθόλου εὐστόχων ἀποκρίσεων κατεφάνη καὶ πάλιν τῶν μὲν διδασκόντων ὁ ἀπαρμειώτος ζῆλος, ἡ περὶ τὸ διδάσκειν ἕξις καὶ τὸ εὐμέθοδον, τῶν δὲ διδασκομένων ἡ εὐφυΐα καὶ ἡ φιλοπονία, ὧν συνδραμόντων φυσικὸν ἀποτέλεσμα εἶναι ἡ πραγματικὴ πρόοδος. Ἀκριβῶς δὲ κατὰ μεσημβρίαν διακοπῆς γενομένης, ἀναστὰς ὁ ἐνδοξότατος Διοικητὴς καὶ ἐκφράσας τὴν πλήρη αὐτοῦ εὐαρέσκειαν καὶ τὰ συγχαρητήρια εἰς τοὺς κυρίους Ἐφόρους διὰ τὴν πρόοδον τῶν μαθητῶν ἀπῆλθε μετὰ τῆς ἀκολουθίας αὐτοῦ· κατόπιν δὲ καὶ πάντες οἱ τῆς ὑμηγύρεως μετὰ καλλίστων ἐντυπώσεων ἀπῆρχοντο συγχάριοντες καὶ ἐπευχόμενοι εἰς τε τοὺς διδάσκοντας καὶ τοὺς διδασκόμενους. Καὶ οἱ ὕστερον δὲ καὶ τὴν ἐπιῦσαν κατὰ τὴν ἐπανάληψιν τῶν ἐξετάσεων ὑποβληθέντες εἰς αὐτὰς ἐπιλοιοποὶ συνταξιῶται ἐπίσης νύχαιρίστησαν τοὺς παρόντας καὶ κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἧττον νύδοκίμησαν.

Μετὰ δὲ τοὺς μαθητὰς τῆς Γ' ὑπεβλήθησαν ἀλληλοδιδάχως εἰς ἐξετάσεις οἱ ἐγγεγραμμένοι 12 τῆς Β' ἀνά πλείονας ἐξαγόμενοι εἰς ὅσα δι' ὅλου τοῦ ἔτους ἐδιδάχθησαν· ἦτοι ἐκ μὲν τῶν φιλοσοφικῶν εἰς τὴν σωματολογία· ἐκ δὲ τῶν ἑλληνικῶν εἰς τὸ Θουκυδίδου προήμιον καὶ Ὀμήρου Ἰλιάδος Α καὶ Β'· ἐκ δὲ τῶν λατινικῶν εἰς διάφορα ἱστοριογράφων τεμάχια ἐκ τῆς χρηστομαθείας· ἐκ δὲ τῶν ἱστορικῶν εἰς τὴν ἱστορίαν τῶν μέσων αἰώνων· ἐκ δὲ τῶν γαλλικῶν καὶ ἀγγλικῶν εἰς διάφορα πεζὰ τεμάχια καὶ ἐκ τῶν μαθηματικῶν εἰς τὴν ἀλγεβραν. Καὶ ταύτης δὲ τῆς τάξεως οἱ μαθηταί, προχειρῶς καὶ εὐστόχως ἀποκρινόμενοι εἰς τὰ ἐρωτώμενα, κατέδειξαν, ὅτι δεόντως ὠφελήθησαν ἐκ τῆς διδασκαλίας καὶ ἔτυχον τῆς ἐπιδοκιμασίας πάντων τῶν παρόντων. Οὐδὲν δὲ ὑποδεστέρα κατὰ τὴν πρόοδον ἐφάνη, οὔτε ὀλι-

γώτερον τὸν γενικὸν ἐφοίκυσεν ἔπαινον ἢ ἐκ 33 μαθητῶν, πλείων τῶν πλείστων νεαρῶς ἡλικίας, συγκεκμημένη Α' γυμνασιακῆ τάξις, μετ' ἐκείνας εἰς τὸν ἀγῶνα κατελθοῦσα Ἐξητάσθησαν δὲ οἱ παῖδες· οὗτοι εἰς τὴν ἱεράν κατήχησιν· ἐκ δὲ τῶν ἑλληνικῶν εἰς τὸν Ἰσοκράτους Πανηγυρικὸν καὶ μίαν Ἡροδότου μοῦσαν· ἐκ δὲ τῶν λατινικῶν εἰς διάφορα τεμάχια ἐκ τῆς χρηστομαθείας· ἐκ δὲ τῶν ἱστορικῶν εἰς τὴν ἱστορίαν τῶν ἀρχαίων ἔθνων· ἐκ δὲ τῶν γαλλικῶν καὶ ἀγγλικῶν εἰς διάφορα πεζὰ τεμάχια καὶ ἐκ τῶν μαθηματικῶν εἰς τὴν θεωρητικὴν ἀριθμητικὴν. Καὶ αἱ τρεῖς δὲ αὐταὶ γυμνασιακαὶ τάξεις καὶ ἐθεματογράφουν καθ' ἕνα τὸ ἔτος δύο καθ' ἑβδομάδα ὥρας καὶ ἐγυμνάζοντο εἰς ἑθεσιν ἰδεῶν.

Οἱ δὲ 14 μαθηταὶ τῆς Δ' οἱ εἰς πάντα τὰ γυμνασιακὰ μαθήματα ἐν τέλει Αὐγούστου ἐξετασθήσονται, ὅπως οἱ ἰκανοὶ ἐξ αὐτῶν ἀξιοθῶσιν ἀπολυτηρίου, ἐδιδάχθησαν κατὰ τὸ ἥδη λήξαν σχολικὸν ἔτος φιλοσοφικὰ μὲν λογικὴν ἑλληνικὰ δὲ Πλάτωνος Φαίδωνα καὶ Σοφοκλέους Ἀντιγόνην μετὰ τέχνης ποιητικῆς, μετρικῆς, ἐπιτῆς καὶ ῥητορικῆς, ἐξεσκόμμενοι ἅμα καὶ εἰς ῥητορικὰ γυμνάσματα καὶ εἰς ἀνάλυσιν ἐνὸς δημοσθενικοῦ λόγου πρὸς ἐφαρμογὴν τῶν ῥητορικῶν κανόνων· λατινικὰ δὲ τὸ Α' καὶ Β' βιβλίον τῆς Αἰνειάδος Βιργιλίου, τὸ Β' τῶν χρονικῶν Τακίτου καὶ οὐκ ὀλίγον τοῦ περὶ καθηκόντων τοῦ Κικέρωνος πρὸς ἀνάγνωσιν· μαθηματικὰ δὲ στερεομετρίαν καὶ τριγωνομετρίαν· φυσικὰ δὲ τὴν φυσικομαθηματικὴν γεωγραφίαν καὶ φυσικῆς πειραματικῆς τὰ λοιπὰ. Ἐφοίτησαν δὲ ἐφέτος εἰς τὸ γυμνάσιον οἱ πάντες 73, κατὰ δύο πλείοτεροι τῶν πέρυσιν.

Ἀμέσως δὲ μετὰ τὸ πέρας τῶν τοῦ γυμνασίου οἱ τέσσαρες διδάσκαλοι, παρόντος πάντοτε καὶ τοῦ γυμνασιάρχου καὶ τῶν Ἐφόρων ἐπελήθησαν τῶν τοῦ ἑλλ. σχολείου ἐξετάσεων ἀπὸ τῆς Γ' αὐτοῦ τάξεως. Ἐκ δὲ τῶν 31 μαθητῶν αὐτῆς, κατὰ πλείονας ἐξάγοντες, ἐξήτασαν εἰς τὴν ἱεράν κατήχησιν, εἰς τὸν Πλουτάρχου Θεμιστοκλέα καὶ τὸν Λυσίου κατὰ Ἐρατοσθένους, ἐν οἷς παρετρητο μάλιστα ἡ τῶν ἐξεταζομένων εἰς τὰ δυσχερότερα τοῦ τεχνολογικοῦ καὶ εἰς τὸ συντακτικῶς ἀναλύειν τοῦ λόγου ἕξις, εἰς τὴν γεωγραφίαν πάντων τῶν μερῶν πλὴν τῆς Εὐρώπης, εἰς τὴν ἑλληνικὴν ἱστορίαν, εἰς τὴν ἀριθμητικὴν ἀπὸ τῶν ἀναλογιῶν μέχρι τέλους καὶ εἰς τὰ γαλλικά. Ἡ τάξις αὕτη καὶ ἐθεματογράφη δύο καθ' ἑβδομάδα ὥρας ἐπὶ τοῦ πίνακος. Τοῦ

δε 49 τῆς Β' τάξεως μαθητὰς ἐξήτασαν εἰς τὴν ἰσραὴν ἱστορίαν, εἰς Ἐσνοφῶντος Κόρου παιδείαν, τὴν εἰς τὸ ἐννοεῖν καὶ τεχνολογεῖν ἕξιν, μάλιστα περὶ κτηροῦντες, εἰς τὴν γεωγραφίαν τῆς Εὐρώπης, εἰς τὴν γενικὴν ἱστορίαν, εἰς τὴν ἀριθμητικὴν ἀπὸ τῶν κλεσμάτων καὶ εἰς τὰ γαλλικά. Τοὺς δὲ τῆς Α' τάξεως 60 ἐξήτασαν εἰς τὴν ἰσραὴν ἱστορίαν, εἰς τοὺς Αἰσώπου μύθους καὶ Λουκιανοῦ τὸ ἐνύπνιον καὶ νεκρικοὺς διαλόγους, εἰς τὴν γεωγραφίαν τῆς Τουρίας καὶ τῆς Ἑλλάδος, εἰς τὴν ἀριθμητικὴν ἀπ' ἀρχῆς καὶ εἰς τὴν γαλλικὴν ἀνάγνωσιν. Αἱ δύο δὲ κατώτεροι σχολεῖα καὶ τάξεις ἐδιδάσκοντο ἅπαξ τῆς ἐβδομάδος καὶ καλλιγραφίαν. Καθόλου δὲ καὶ τὸ ἀποτέλεσμα τῶν ἐξετάσεων τοῦ ἑλλ. σχολείου ἐφάνη εὐχάριστον καὶ κατέδειξε τὴν εὐσυνειδησίαν τῶν διδασκόντων, τὴν ἰκνότητά καὶ τὴν αἰ μᾶλλον βελτιουμένην μέθοδον, ἐλεπούση, σχεδὸν τῆς ὁλοθρίας εἰς τὴν κρίσιν τῶν παιδῶν ψιττακοῦ δικῆν ἀποστηθίσεως. Ἐφοίτησαν δ' ἐφέτος εἰς τὸ ἑλλ. σχολεῖον οἱ πάντες 140, κατὰ ἐννέα ὀλίγωτεροι τῶν πέρυσι. Οὗτοι λοιπὸν οἱ 140 μετὰ 74 τῶν τοῦ γυμνασίου ἀποτελοῦν 214 τοὺς πάντας τῆς μέσης ἐκπαιδεύσεως μαθητὰς, τοὺς πλείστους εἰς τῆς χώρας, τοῦ Κάμπου καὶ τινῶν χωρίων, περὶ οἷοι δὲ τινες ἐκ τῆς προκείμενης μικρᾶς Ἀσίας καὶ τῶν νήσων.

Ἐξίσου δὲ τῇ διανοητικῇ τροπῇ συμπροσέχει καὶ ἡ ἠθικὴ τῶν παιδῶν μόρφωσις, περὶ ἣς ἀδιάκοπον καταβάλλουσι φροντίδα καὶ γυμνασιάρχης, καὶ καθηγηταὶ καὶ διδάσκαλοι καὶ ἡ Ἐφορία, θεωροῦντες καὶ τοῦτο ἐκ τῶν μεγίστων καθηκόντων αὐτῶν. Εὐχάριστος δὲ παρατηρήθη, ὅτι καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν τῶν ἐξετάσεων πολλοὶ παρρησιαστικῶς ἀκραταί, πολλὰ ὥρα προκείμενοι, οὐ μόνον γονεῖς καὶ συγγενεῖς, ὑπὲρ τῶν ἰδίων τέκνων καὶ συγγενῶν παιδῶν ἐνδικαπερόμενοι, ἀλλὰ καὶ ἄλλοι πολλοὶ ἄνδρες καὶ γυναῖκες ἐκ φιλομύτου καὶ φιλοκάλου πνεύματος ἀγόμενοι, δεῖγμα καὶ τοῦτο προσόδου τοῦ τόπου οὐ μικρὸν καὶ ἀφετηρία πρὸς ἄλλα κοινὰ ἀγαθὰ.

Ἀμέσως δὲ μετὰ τὰ ἐξετάσεις τοῦ ἑλλ. σχολείου ἐγένοντο καὶ αἱ τῶν διαφόρων τῆς προκαταρκτικῆς ἐκπαιδεύσεως σχολείων, ἀρρένων τε καὶ θηλέων, μιᾶς ἡμέρας ἀφιερωθείσης εἰς τὰς ἐξετάσεις: ἐκάστου αὐτῶν, αἵτινες ἐπερωτήθησαν τὴν 13 Ἰουλίου. Πάντων δὲ τούτων οἱ καρποὶ δὲν ἐφάνησαν κατώτεροι τῆς κοινῆς προσδοκίας. Ἐφοίτησαν δὲ εἰς τὰ προκαταρκτικὰ ταῦτα σχο-

λεῖα τέκνα τῆς πατρίδος ἀρρένα μὲν 504, θήλεα δὲ 310, τὸ ὅλον 814, ἀριθμὸς, ὅστις προσθέμενος εἰς τὸν 214, τὸν τῆς μέσης ἐκπαιδεύσεως, ἀπαρτίζει τὸν ἀριθμὸν 1028, σύμπαντας δηλονότι τοὺς ἐξ ἑκατέρου φύλου μαθητεύοντας παῖδας ἐν τοῖς δημοσίοις σχολείοις τῆς Χίου, ἐφ' ὧν ἐκτείνεται ἡ δικαιοδοσία τῆς κεντρικῆς Ἐφορίας, καὶ ὧν αὐτὴ μισθοδοτεῖ τοὺς καθηγητὰς καὶ διδασκάλους. Εἰς πολλοὺς δὲ ἀπόρους παῖδας ἡ Ἐφορία παρέχει δωρεὰν βιβλία, παρέχει δὲ καὶ εἰς τινὰ προκαταρκτικὰ χωρίων τινῶν σχολεῖα διάφορα χρηματικὰ ποσὰ πρὸς ὑποστήριξιν αὐτῶν.

Εἰς δὲ τὸ γυμνάσιον εἶναι προσηρημένη καὶ βιβλιοθήκη, ἡ πλουσιωτέρα ἴσως τῶν κατὰ τὴν Ἀνατολήν, πλὴν τῆς ἐν Ἀθήναις ἐθνικῆς. Συγκροτεῖται δὲ αὕτη ἐκ τῆς κληροδοτηθείσης εἰς τὸ ἐν Χίῳ γυμνάσιον βιβλιοθήκης ὑπὸ τοῦ ἐν Παρισίοις τελευτήσαντος ἀοιδίμου Ἀδαμαντίου Κοραΐ, γνωστοῦ εἰς τὸν φιλολογικῶν κόσμον συμπολίτου ἡμῶν, καὶ περ πολλῶν ἐκ τῶν ὑπὸ τοῦ σοφοῦ ἐκείνου διαρθρωμένων συγγραφέων προαφαιρηθέντων, ὡς μὴ ὄφελεν, ἐξ αὐτῆς, πρὶν ἢ ἀφικεῖν εἰς Χίον, καθὼς καὶ ἐκ τῆς βιβλιοθήκης ἐτέρου φιλοστόργου υἱοῦ τῆς Χίου, τοῦ ἀοιδίμου Ἰ. Μ. Ἀνδρεάδου τοῦ ἐν Τεργέσῃ μὲν ἀποβιώσαντος, καταλιπόντος δὲ καὶ τούτου τὴν αὐτοῦ βιβλιοθήκην τῇ ἰδίᾳ πατρίδι. Ἐκτὸς δὲ τούτων ἐμπεριέχοντι εἰς τὴν βιβλιοθήκην τοῦ γυμνασίου καὶ ἄλλα βιβλία, ὑπὸ διαφόρων προσενεχθέντα, τὰ δὲ πλείεστα ἐπιμελεῖα τοῦ ἐν Ἀθήναις φιλοπάτριδος ἡμῶν συμπολίτου κυρίου Α. Ζ. Μάρουκα κατὰ καιροὺς ἀποσταλέντα ὥστε περιέχει περὶ τοὺς 40,000 τόμους. Καὶ ἐπὶ τοῦ παρόντος μὲν χρῆσιμεῖ εἰς τοὺς καθηγητὰς καὶ διδασκάλους καὶ εἴ τινα λόγιον καταρτισθείσης ὅμοι ἐντελῶς, ὡς ἐλπίζεται, τῆς δι' ἑλλείψιν χρημάτων ἀκαταρτίστου ἐτι μενούσης ἐπιτιδῆς ἀνεγερθείσης οἰκοδομῆς καὶ τῶν βιβλίων κατατεθέντων εἰς τὴν οἰκίαν χώραν ἐν αὐτῇ, συνταχθέντος ἐτι καὶ κατελόγου τεχνικώτερον, ὥστε εὐκόλως νὰ εὐρίσκηται τὸ ζητούμενον βιβλίον, οὐδεμίαν ἀμφιβολίαν, ὅτι θέλει ἀποβῆ χρησιμωτέρα εἰς τοὺς ἐνταῦθα ὑπάρχοντας καὶ πολλαπλασιασθησομένους φίλους τῆς ἀναγνώσεως.

Καὶ ὅτι μὲν ἡ πρὸς συντήρησιν τῶν εἰρημένων ἐκπαιδευτηρίων δαπάνη ἀνέρχεται περίπου εἰς τὸ ποσὸν γρ. 470,000, καὶ τίνες εἶναι οἱ τακτικοὶ καὶ κατ' ἔτος παραλλάττοντες ἐκτακτοὶ πόροι, ἐξ ὧν ἡ δαπάνη αὕτη ἀπαρτίζεται, εἶπομεν καὶ ἄλλοτε:

ἤδη καταχωρίζομεν τὴν κατὰ τὴν 28 Φεβρουαρίου ε. ε. κλεισθεῖσαν ἐνιαύσιον οικονομικὴν τῶν παρ' ἡμῖν ἐκπαιδευτηρίων διαχειρίσιν.

Δοῦναι

Εἰς μισθοὺς καθηγητῶν, διδασκάλων καὶ λοιπῶν ὑπαλλήλων, ἐνιαύσιοι μισθοὶ	Γρ. 150,311.25
» Ἐπιχορηγήσεις, ὅσα τὸ ταμεῖον τῆς Ἐφορίας ἐπεχορήγησεν εἰς διάφορα σχολεῖα τῶν χωρίων	» 2,500.—
» Ἐξόδα δημοσίων σχολείων, δι' ἐνοίκιον οἰκίας γυμνασιάρχου	Γρ. 2,080.—
» ἐπιχορήγησιν τυπογράφου	» 1,440.—
» συνδρομὰς ἐφημερίδων	» 310.—
» ἐπισκευὴν δωματίων καὶ ἀγωγῶν	» 1,624.87
» ἀξίαν βιβλίων εἰς ἀπόρους μαθητὰς καὶ διάφορα ἐξόδα σχολείων	» 3,484.25 » 8,939.12
» Ἀμαλίαν Κουφουδάκη, σπουδάζουσαν ἐν τῷ Ἀρσακείῳ Περθεναγωγείῳ Ἀθηνῶν, ἐτήσια δαπάνη δι' αὐτήν.	» 2,976.75
» Ἰω. Θ. Πετροκόκκινον, ἀπότισις δανείου	» 3,120.—
» Κοινότητα τῆς πόλεως Χίου, ὅσα ἡ Ἐφορία κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο ἐκ περισσοῦ κατέθεσεν εἰς τὸ ταμεῖον τῆς Κοινότητος	» 19,426.—
» Ταμεῖον μετρητῶν, μετρητὰ εἰς χεῖρας Ἐφορίας	» 42,134.25
	<u>Γρ. 229,407.37</u>

Λαβεῖν

Ἐκ συνεισφορῶν καὶ προσφορῶν, παρὰ τῆς σεβ. Κυβερνήσεως ἐτησίαν ἐπιχορήγησιν	Γρ. 8,334.—
» τῶν ἐν Ἀλεξανδρείᾳ συνδρομητῶν προῦν Διρ. Ἀγγλ. 147 καὶ 20/φρ. 1	» 46,848.—
» τῶν ἐνταῦθα συνδρομητῶν κατάλοιπον παρελθούσης συνδρομῆς	» 456.—
» τῶν ἐν Λονδίῳ συνδρομητῶν Λ. Ἀγγλ. 454	» » » 142
» » ἐν Μαγκεστρίᾳ » » »	» » » 596
	Ἐκκαθάρισις αὐτῶν » 67,108.—
» » ἐν Καλκούττῃ συνδρομητῶν Ρούπ. 1000	» 11,058.—
» » ἐν Κωνσ]πλει » Κ. Γρ. 18,000	» 46,600.—
» τοῦ ἐν Κωνσ]πλει Κ. Καρθεοδωρῆ συνδρ. 2 ἐτῶν	» 3,600.—
Προσφορὰ τοῦ ἐν Λονδίῳ ἀποβιώσαντος Δ. Σκαρμαγκᾶ Λ. Ἀγγλ. 200.—	Ἐκκαθάρισις αὐτῶν » 22,389.50
» τοῦ ἐν Ὀδησσῷ ἀποβιώσαντος Ματθαίου Π. Μυρογορδάτου ἀργ. Ρούβλια 1,000	» 15,243.25
» τῆς ἐν Μασσαλίᾳ ἀποβιώσασης Βιερούς Ἐμμ. Σκυλίτζῃ Φράγκα 1000	» 4,500.—
	<u>Γρ. 166,136.75</u>
Ἀπὸ τόκους, παρὰ διαφόρων	» 12,992.—
» Εἰσιτήρια Μαθητῶν, ὅλα δημοῦ	» 18,281.50
» Δικαίωμα Γάμων, καθ' ὄλον τὸ ἔτος	» 12,112.—
» Δάνεια Δημοσίων σχολείων, παρὰ Ἰ. Μ. Συριώτου, Καθηγητοῦ Γρ. 3,750.—	» 4,350.—
» Θ. Ἀνδριάδου, παιδονόμου	» 600.—
» Ἐμβατικά καὶ Πάκτη, καθ' ὄλον τὸ ἔτος	» 9,716.—
» Πωλήσεις βιβλίων, πρὸς χρῆσιν τῶν μαθητῶν	» 2,034.50
» Ἰδιοκτησίαν δημοσίων σχολείων, εἰσπραχθὲν ἐνοίκιον	» 210.—
» Παλαιὰν διαχειρίσειν ὅσα τὸ τῆς Ἐφορίας ταμεῖον περιεῖχε μετρητὰ κατὰ τὸν παρελθόντα ἰσολογισμόν.	» 3,547.62
	<u>Γρ. 229,407.37</u>

Ἐκ τῶν ἐν Χίου τακτικῶν πόρων δυστυχῶς καθυστερεῖ καὶ τρίτον ἤδη ἔτος ἡ Νέα Μονὴ τὴν ἐκ 40,000 ἑτησίαν αὐτῆς συνδρομὴν.

Πρὶν δὲ καταχωρίσωμεν τοὺς ὀνομαστικούς καταλόγους τῶν μετὰ τὴν ἀνωτέρω οικονομικὴν διαχείρισιν συνδρομημάτων, ἀναγγέλλομεν, ὅτι, κατὰ τὴν κοινὴν ἐπιθυμίαν, κατεβλήθη μεγάλη προσπάθεια πρὸς ἐπαύξησιν, ὡς εἶναι δίκαιον, τῶν ἐπιτοπίων πόρων, εἰς δὲ τὴν προσπάθειαν ταύτην προθύμως ἀνταπεκρίθησαν οἱ ἐνταῦθα συμπολίται, συνεισενεγκόντες οὐ μόνον οἱ ὀλίγοι εὐποροί, ἀλλὰ καὶ οὗτοι οἱ ἀπεροῦντες τὸν ὄβυλόν αὐτῶν εἰς ὑποστήριξιν τῶν παρ' ἡμῶν ἐκπαιδευτηρίων, ἐξ ὧν μάλιστα προσδοκᾶται ἡ πρόοδος καὶ ἡ εὐημερία τῆς πατρίδος. Ἐπιτόπιος δὲ πόρος εἶναι καὶ ἡ κοινὴ γνώμη γενομένη ἐπαύξησις τοῦ τέλους τῶν εἰσιτηρίων, ἀναλόγως τῶν τάξεων, μόνων τῶν ὀμολογουμένως ἀπόρων ἐξχιρεθέντων τοῦ τέλους τούτου, ὅθεν εἰσεπράχθη τὸ ἐν τῇ οικονομικῇ διαχείρισει σημειούμενον οὐκ εὐκαταφρόνητον ποσόν.

Καὶ τὰ μὲν ἔντιμα ὀνόματα τῶν ἐξ Ἀλεξανδρείας συνδρομημάτων τὸ ποσὸν λιρῶν ἀγγλ. 464 διὰ τὸ παρελθὸν ἔτος ἐδημοσιεύθησαν ἐγκαίρως ἐν τῷ Νεολόγῳ. Ἦδη προσθέτομεν, ὅτι καὶ ὁ φιλόμουσος κύριος Λουκᾶς Ἰ. Μυρογορδάτος ἔπειψε τὴν ἑτησίαν αὐτοῦ συνδρομὴν λίρας ἀγγλ. 5. Πηρέλαθε δὲ ἡ σχολὴ καὶ γρ. 450 προσφορὰν τοῦ μακαρίτου Ἐ. Κυπριδάκη.

Κατάλογος τῶν ἐν Χίῳ συνδρομητῶν.

Ὁ Πανιερ. Ἅγιος Χίου Κύριος Γρηγόριος Γρ. 520. Λουρεντζῆς Ραῖζος 312. Ἰω. Θ. Πετροκόκκινος 312. Μ. Θ. Ζυγομαλάς 4040. Ἰω. Α. Χρυσοθελόνης 520. Ζωρζῆς Καλαυτᾶς 520. Γεώργιος Τσελεπίδης 4040. Β. Πατούνας 300. Ἰω. Ζ. Δαμαλάς 312. Κ. Β. Μποτζάνης 312. Νικόλαος Γ. Ζερβούδης 312. Ἰωάν. Στάγκκλας 200. Κ. Π. Πρώτος 400. Μ. Γ. Συννεφίης 200. Μιχ. Σαλβάγος 450. Ζαυῆς Νεγρεπόντης 250. Λεωνίδας Μουρῆς 200. Σ. Δ. Μιχαηλῆς 404. Παντῆς Κοσσένας 404. Α. Θ. Νεγρεπόντης 600. Ἰωάν. Ν. Σταυρινάκης 450. Θεόδωρος Κι-